

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESİMİ'NİN TÜRKÇE DİVÂNI'NDAKİ KELİME GRUPLARI VE KİP
EKLERİ (İLK ON GAZEL)

MEHMET VAKAR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Şanlıurfa
2024

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESİMÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂNİ'NDAKİ KELİME GRUPLARI VE KİP
EKLERİ (İLK ON GAZEL)

MEHMET VAKAR
(215210016)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Doç. Dr. OSMAN TÜRK

Şanlıurfa
Mayıs 2024

TEŞEKKÜR

Bir dilin kabul görebilmesi için edebî mahiyet taşıması gereklidir. Zira dile, iletişimi sağlayan canlı varlık denirse onu sınırlandırmış oluruz. Dilin edebî mahiyet kazanması dili gerçek zenginliğine kavuşturacaktır. Zira dilin geniş kitlelere ulaşması bu yolla mümkündür.

Türkçe, dünya dilleri arasında yerini almış, yüzyıllar boyu gelişip edebî hayatta kullanılmıştır. Nesimî, Türkçeyi önemsemiş ve Türkçeyi iyi kullanmayı bilmiştir. Nesimî, çağdaşlarına göre Türkçeyi her zaman daha çok kullanan kişi olmuştur. Öyle ki Türkçe bir divan oluşturacak kadar Türkçeyi zarif kullanmıştır. Daha çok Azerbaycan Türkçesi geleneğine uyan Nesimî, sade Türkçe ile dikkat çekmiştir.

Bu çalışmada Nesimî'nin Türkçe divanında yer alan kelime gruplarına yer verilmiştir. Çalışma kaynaklarında ilk sırada Prof. Dr. Hüseyin AYAN'ın hazırladığı "Nesimî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni" adlı eser yer almıştır. Her ne kadar farklı kaynaklardan yararlanılsa da bu çalışma özgün olmuştur.

Çalışmamda desteklerini esirgemeyen, tüm sorularıma cevap veren, beni destekleyen, benimle yorulan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Osman TÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet VAKAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. 14. Yüzyıl Türk Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler	1
2. BÖLÜMLER	2
2.1. BÖLÜM 1: NESİMÎ	2
2.1.1. Hayatı	2
2.1.2. Edebî Şahsiyeti	4
2.1.3. Eserleri	6
2.1.3.1. Türkçe Divanı	6
2.1.3.2. Nesimî'nin Farsça Divanı	7
2.1.3.3. Mukadimmet'ül Hakayık	8
2.2. BÖLÜM 2: KELİME GRUPLARI	8
2.2.1. İsim Tamlaması	9
2.2.2. Sıfat Tamlaması	11
2.2.3. Sıfat Fiil Grubu	11
2.2.4. Zarf Fiil Grubu	12
2.2.5. İsim Fiil Grubu	13
2.2.6. Edat Grubu	13
2.2.7. Tekrar Grubu (İkileme)	14
2.2.8. Bağlama Grubu	15
2.2.9. Ünvan Grubu	15
2.2.10. Birleşik İsim	15
2.2.11. Ünlem Grubu	16
2.2.12. Sayı Grubu	16
2.2.13. Birleşik Fiil	16
2.2.14. Kısaltma Grupları	17
2.2.15. İsnat Grubu	17
2.2.16. Yükleme Grubu	17
2.2.17. Yaklaşma Grubu	17
2.2.18. Bulunma Grubu	18
2.2.19. Uzaklaşma Grubu	18
2.2.20. Vasıta Grubu	18
2.3. BÖLÜM 3: NESİMÎ DÎVÂNİ'NINDAKİ KELİME GRUPLARI	19
2.3.1. İsim Tamlamaları	19
2.3.2. Sıfat Tamlamaları	27
2.3.3. Sıfat-fiil Grubu	32
2.3.4. Zarf-fiil Grubu	32
2.3.5. İsim-fiil Grubu	33
2.3.6. Edat Grubu	33
2.3.7. Tekrar Grubu (İkileme)	34

2.3.8. Bağlama Grubu	35
2.3.9. Ünvan Grubu	39
2.3.10. Birleşik İsim	40
2.3.11. Ünlem Grubu	40
2.3.12. Sayı Grubu	42
2.3.13. Birleşik Fiil	43
2.3.14. Kısaltma Grupları	47
2.3.15. İsnat Grubu	47
2.3.16. Yükleme Grubu	47
2.3.17. Yaklaşma Grubu	48
2.3.18. Bulunma Grubu	48
2.3.19. Uzaklaşma Grubu	49
2.3.20. Vasıta Grubu	50
2.4. BÖLÜM 4: KİP EKLERİNİN İNCELENMESİ	50
3. SONUÇLAR	65
3.1. Tablolar:	65
KAYNAKLAR	67
ÖZGEÇMİŞ	70

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESİMÎ'NİN TÜRKÇE DİVÂNİ'NDAKİ KELİME GRUPLARI VE KİP EKLERİ (İLK ON GAZEL)

MEHMET VAKAR

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Doç. Dr. OSMAN TÜRK

Mayıs Yılı: 2024, Sayfa : 73

Dil, yeryüzünde insanlık tarihinin en büyük buluşlarından biridir. Anlaşma, iletişim kurma işlevlerini üstlenen insanlara aktarımı kolaylaştıran bunu kurallar ile yapan dilin kendisidir. Tüm bunları gerçekleştiren dilin çeşitli yapıları vardır. Bunları da kelime olarak adlandırırız. Bazen kelime, iletişimde tek başına yetersiz kaldığında birden çok çok kelime yan yana gelir ve kelime grubunu oluşturur. Bir araya gelerek dil birimi oluşturan kelime grupları, dilimizde geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu geniş alanın incelenmesi, tanımlanması, sınıflandırılması da bir ihtiyaç halini ortaya çıkarmıştır. Seyyid Nesimî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilip Türkçe Divânı ve kelime gruplarıyla ilgili olan bu çalışmada açıklamalar yapılmıştır. Nesimî'nin Türkçe divanında yer alan kelime grupları belli bir düzen çerçevesinde verilmiştir. Nesimî, XIV. yy şairidir ve yaşadığı yüzyıl itibariyle Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Şairin hazırladığı Türkçe divan üzerine çalışma yapılmış, kelime grupları araştırılmıştır. Nesimî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve Türkçe divanında yer alan kelime grupları hakkında bilgi verilmiştir. Kelime grupları bilgilendirilmesinden sonra divanda yer alan kelime grubu çalışmasına geçilmiştir. Daha sonra fiil grubunda kip ekleri incelemesi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Nesimî, Türkçe Divân, Kelime Grupları, Kip Ekleri.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**WORD GROUPS AND MODAL SUFFIXES IN NESİMİ'S TURKISH DIVAN
(THE TOP TEN GAZELS)**

MEHMET VAKAR

**HARRAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Thesis Supervisor: Doç. Dr. OSMAN TÜRK

Mayıs Year: 2024, Page : 73

Language is one of the biggest invention of the history of humanity under the sun. It is the language itself taking on the functions of agreement, communication, facilitating transmission to human and doing so by means of the rules. There are variety of structures of the language bringing about all these. When, sometimes, the word falls short in communication, several words come together and constitute a group of word. The groups of word, constituting an unit of language by coming together, has a wide range in our language. Examining, defining and classifying of this broad area has also created a necessity. In this research, by giving information about Seyyid Nesimî's life, literary personality and his works, it is stated about Turkish divan and word groups. Nesimî's word groups in Turkish divan are presented in specific order. Nesimî is a poet of XIVth century and has an important place in Turkish divan as of the century he lived. A study is carried out on Turkish divan which is prepared by the poet and word groups are investigated. It is given information about Nesimî's life, literary personality and word groups in Turkish divan. Following the information which is stated about word groups, it is led in word groups in divan literature. Then, the verb class modal suffixes were examined.

KEYWORDS: Nesimi, Turkish Divan, Word Groups, Modal Suffixes

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Kelime Gruplarının Dağılım Tablosu	66
Çizelge 3.1. Kip Eklerinin Dağılım Tablosu	66

1. GİRİŞ

1.1. 14. Yüzyıl Türk Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler

14. yüzyıl Türk edebiyatını tam anlamıyla bir çerçeveye oturtmak için dönemin siyasi ve tarihî Türk dünyasını ele almak gerekir. Bu dönem Türk dünyasının siyasi haritası oldukça karışıktır. 13. yüzyıldan itibaren başlayan Moğol baskısı Türk devletleri için tehdit olmuş ve Selçuklu hükümlerini yerini bölünmelere, beyliklere bırakmıştır. Aynı zamanda bu baskı göçlere neden olmuş Anadolu'da Türk nüfusu artmıştır. Bu parçalı göç trafiği Anadolu coğrafyasında Türkçenin ortak gramer kurallarının oluşmasında önemli etkilere neden olmuştur. Türk dilinin ve Türk kültürünün egemen olduğu topraklarda yeni beylikler veya daha güçlü devletler kurulmuştur. Anadolu'da kurulan beylikler aynı zamanda 14. yüzyılın önemli kültür merkezi haline gelmişlerdir. Başkentlerde kurulan medreselerde İslami ilimler öğretilmiştir. Tasavvufun etkisiyle Mevlevîlik, Babaîlik, Hurufilik gibi inanç ve tarikat sistemleri ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2013, s. 3).

14. yüzyılda Türk dili farklı sahalarda varlığını sürdürmüştür. Azeri sahası, Orta Asya sahası ve Osmanlı (Anadolu) sahası şeklinde sınıflandırılabilir. Klasik Türk şiirin gelişmesi safhasında etkili olan şairler ve sanatçılar bu sahalarda dil birliği sağlamada noksan kalmışlardır. Nedeni ise İslamiyet'e geçiş ile daha çok öğretici eserler verilmesi ve Türk dilinin bölünmüş olmasıdır. Dilde sentaks (sözdizim) yeni yeni oturmaya başlamıştır. Bu sentaks üzerinde Azeri sahasında Hasanoğlu, Nasir-i Bakuyi, Ahmed Bin Veys ve Nesimî gibi şairler yetişmiştir (Yavuz, 2019, s. 3-18).

2. BÖLÜMLER

2.1. BÖLÜM 1: NESİMÎ

2.1.1. Hayatı

İslami Dönem Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan şairin hayatı hakkında kaynaklardaki bilgiler kesin bir zemine oturmamaktadır. Elde bulunan tezkirelerde Nesimî'ye ait parçalı bilgiler bulunmaktadır. Nesimî'den bahseden diğer kaynaklar da şair ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir. Eldeki kaynaklardan hemen hiçbiri onun hayatı ile ilgili detaylı veri elde edilebilecek türde değildir. Şairin doğum yerini bulunduğu coğrafyayı ve ölüm tarihini net bir şekilde öğrenmek mümkün değildir. Nesimî'nin Fazlullah ile buluşması, Anadolu'ya intikali, Anadolu'dan Halep'e gidişi, Halep'te başına gelen olaylar birkaç kaynaktan elde edilen bilgi kırıntılarıdır (Olgun, 1998, s. 47-52).

Şairin edebi kişiliği ancak onun eserlerinden çıkarılabilmektedir. Tabii bu noktada eserlerin anlaşılmasında sanatçıların hayatının bilinmesi de önemli noktalardandır. Nesimî'nin hayatını aktarırken hayatı ile ilgili eldeki kaynaklardan, anlatılan rivayetlerden ve eserlerinden hareketle ortaya koymaya çalışılır. Seyit Nesimî ile ilgili eldeki en eski kaynak İbn-ü Hacer el Askalanî'nin Enba'ül Gümri fi Ebna'il Umr adlı eseridir. El Askalanî'nin Fazlullah ve Nesimî ile aynı yüzyılda yaşaması, kaynağın sağlamlığı açısından somut bir veridir. El Askalanî, Nesimî'den Nesimüddin-i Tebrizî olarak söz eder. Şairin Halep'te derisinin yüzülerek öldürüldüğünü (1418 M. / 821 H.) nakleder. Ebuzer Ahmet Bin Halebî, Kününüz'üz Zehep adlı eserde Emir Yeşbeg zamanında Nesimî'nin öldürüldüğünü aktarır. Rıza Kulıhan Hidayet, Riyaz'ül Arifin adlı eserinde Nesimî'den Nesimî-i Şirazi olarak bahseder. Bu eserden ulaşılan başka bir bilgide şairin Seyit Şah Fazl'a mürit olduğudur. Yine bu eserde şairin Mansur gibi darağacına asıldığı bilgisi mevcuttur. Eserde Nesimî'nin ölümünü 1433 M. / 837 H. olarak tarihler. Hacı Mirza Hasan Hüseyin Fesaî, Farsname-i Nasirî kitabında sanatçıyı Nesim-i Şirazî olarak adlandırırken şerefli adının İmadüddin olduğunu nakleder ve Şiraz'ın yüksek dereceli seyitlerinden olduğunu bildirir. 1436 M. / 840 H. yılında Mansur gibi darağacına çekildiğini de aktarır. Mezarının Şiraz'ın Zerkan köyü dışında bir ziyaretgâh olduğunu yazar (Bilgin, 2007, s. 3-5).

Muhammed Ali et Tebriz-i Reynat'ül Edep'te Nesimî'yi Seyyid İmadüddin Şirazi olarak tanımlar, onu arif, kâmil ve usta bir şair olarak aktarır. Şah Fazl-ı Şirazi tarafından yetiştirildiği, Nesimî mahlasını aldığı, 1404 M./ 807 H. yılında Şiraz'da

asıldığını nakleder. Eserde aynı zamanda Nesimî'nin hadis bilgini olduğuna da dikkat çekilir. Emir Hüseyin'in Mecalis'ül Uşşak eserinde Nesimî, Seyyid İmadüddin Nesimî'dir. Gençliğinde aşık olduğu, nüktedan ve arif biri olduğunu dile getirir. Bu eserden hareketle ölümü 1433 M. / 837 H. yılında Halep'te olduğu naklolunur. Kastamonulu Latifi Tezkire-i Latifi'de şairi seyitlerin ulularından biri olarak tanıtır. Bağdat'ta Nesim adlı nahiyeden olduğu için Nesimî mahlasını aldığını söyler. Ona göre asıl adı Seyyid İmadüddin'dir. Türkçe şiirler ile ilk önce o şöhret olmuştur, Murat Han zamanında Anadolu'ya gelmiştir der. Türkçe, Farsça ve Arapça üç divanı olduğunu, ilk önce Şeyh Şibli'nin dervişi olduğunu, sonradan Fazlullah-ı Hurufî'nin halifeleri arasına katıldığını, otuz iki harfi insan şeklinde sunduğunu dile getirir. Âşık Çelebi Meşair'üş Şuara'da Nesimî'yi seyitlerin efendisi olarak gösterir. Türkmen soyundan ve Amidli (Diyarbakırlı) olduğunu söyler. Ona göre Nesimî süslü bir dil kullanır. Fazlullah-ı Hurufî'nin yakınında aşk ve tasavvuf yolunu seçtiğini fakat yanlış yol tuttuğunu, şiirlerinde zındıklık kokusu meydana çıkınca Halep ve Şam din bilginlerinin ölümüne fetva çıkardıklarını nakleder. Âşık Çelebi böylece Nesimî'nin derisinin yüzülerek öldürüldüğünü söyler (Araslı, 1985, s. 1-35).

Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiret'üş Şuara eserinde Nesimî'nin adı İmmadüddin'dir. Bağdat'ın Nesim nahiyesinden olduğundan mahlası Nesimî'dir. İtibarlı seyitlerdendir genç yaşta aşk ve muhabbete tutulmuştur. Bu aşk yolunda aklını kaybetmiş, Fazlullah-ı Hurufî'ye mürit olmuştur. Şathiyeleri abartıya kaçınca Halep'te şeriat ve tarikat imamlarının fetvası ile katledilmiştir, der. Âşık Çelebi, Nesimî'nin çok seyahat ettiğini, gezdiği yerlerde Hurufiliği yaydığını aktarır. Ona göre Nesimî, Sultan Murat zamanında da Anadolu'ya gelmiştir. (Ayan, 2002, s. 1-16).

Refii, Beşaret-name adlı eserinde Nesimî'nin yıllarca zindanda kaldığını ve 1408 yılından önce öldürüldüğü bilgisini verir. Ali Şir Nevaî, Mecalis'ün Nefais'te Nesimî ile ilgili bir latife aktarır. Bu da gösteriyor ki Nesimî, Nevaî ve çevresindekiler tarafından da bilinmektedir.

Arab nutkı tutılmışdur dilünden

Senikimdür diyen kim türkmensen

Seyyid Nesimî divanından alınan bu dizeler gösteriyor ki kendisi Türkmen oluşuyla övünmektedir. Azerbaycan Türk edebiyatı tarihinde de Nesimî'ye ait bilgiler yer almaktadır. Şemahı kentinde doğduğuna yazılıdır. Nesimî'nin Türkçe

Divanı dil özellikleri Azerbaycan'da yaşadığına işaret eder.

Bütün bu bilgiler ışığında Nesimî'nin ismi, tabii olduğu dergâh üzerinde ortak kanaat bulunmaktadır. Yaşadığı yer çoğunluk Şiraz ve Bağdat olmakla birlikte farklı yerlerde zikredilmiştir. Ölüm yılı ile ilgili verilen tarihlerde farklılıklar olduğunu tespit etmekteyiz. Ölüm sebebi eserlerde gördüğümüz kadarıyla aynı nedendir. Öyle gösteriyor ki şairin tabiatıyla ilgili kanılar ve kendi ifadeleri onun Türkmen olduğunun açık delilidir (Kayaokay, 2017, s.193-216).

Şairin doğum yeri ve ismi konusunda bilgi karmaşası vardır. Nesimî ölümünden sonra şöhrete eriştiği için hakkında bilinenler daha sonra türetilmiş bilgilerdir.

2.1.2. Edebî Şahsiyeti

Nesimî'nin edebi kişiliğini incelerken şairin eserlerinden hareket ederek bir hükme ulaşmak mümkün olacaktır. Çalışmayı ortaya koyarken de şiir örneklerinden yola çıkarak farklı bölümlerde inceleme altına alınacaktır. Öncelikle yapılması gereken Nesimî'nin edebi kişiliğinin oluşmasında etkili olmuş fikir ve inanç odaklarını tespit çalışıldı. Özellikle şairin şiirlerini iki ana başlığa da ayrılabilceği belirtildi: Fazlu'llah ile tanışmadan önceki şiirleri ve tanıştıktan sonra kaleme aldığı şiirler.

Nesimî'nin iyi bir eğitim aldığı, medreselerde nahiv, fıkıh, tefsir ve kelim okuduğunu görmek mümkündür. Şairin divanında Hurûfilik ile ilgili pek çok söylem vardır. Hurûfililerin düşüncesine göre; insanın yüzü "Allah'ın aynası"dır; insan yüzüne bakarak Allah'ı görmek mümkündür. Nesimî bu inancı savunup şiirlerinde dile getirdiğinden ağır bir suçlamalarla karşılaşmış ve zindana atılmıştır. Nesimî, şiirdeki yeteneği ve Hurûfilik etkisiyle bilinmekle birlikte, "Kur'an Şairi" ismine lâyıktır. Şaire göre Kur'an'ın diğer semâvî kitaplara göre mutlak bir üstünlüğü vardır. Ona göre önceki kitapların hükümleri sona ermiş kalmamış, hak kitap olarak sadece Kur'an vardır. Hurufilik temelinde kaleme aldığı şiirlerinde Kur'an'ın, kısaca her şeyin sırrının kendinde, yani Hurûfilik esaslarında bulunduğunu da dile getirmektedir (Ayan, 2002, s. 20-28).

Kıble-i imân benim sûret-i Rahmân benim

Levh ile Kur'an benim Mısır ile kand ü nebât

Hatta sözlerinin Kuran tefsiri olduğunu bile dile getirecek kadar cesurdur.

Hakikat vahy-i mutlakdır bu sözler

Bu sözü bil ki andan tercümansın

Nesimî iyi bir divan şairidir, böylece şiirlerinde bolca divan edebiyatı mazmununu da kullanması doğaldır. Sevgili mazmununun, bağlı olduğu inanç açısından ele alındığında ilahi bir mana kazanması da onun şiir estetiğine uygundur.

Sevgilinin saçlarının kokusunun cennetten kaynaklandığını dile getirirken yine ilahi aşkın dizelere sindiğini görmek mümkündür. Nesimî divan şiirindeki mazmunlarda gösterdiği ustalığı halk şiiri mazmunlarında, atasözlerinde ve deyimlerde de göstermektedir. O, çok yönlü bir şairdir.

Aşıkı-canan olupsan, ey Nesimî, sen bu gün,

Gönlünü aldurdun oldun ahirin yağmayi-aşk

Bu dizelerde “kana boyanmak, gönlünü aldırma” deyimlerine yer verdiğini görmekteyiz.

Aferin olsun nigarın zülfü ile kaşine,

Ger macal bulsam hebibin çevrileydim başine

Bu şiirinde kökü Şamanizm’e dayanan “başına dolanmak” geleneğine dem vurmuştur. Şamanlar, bir insan hastalandığında onun başına herhangi bir canlıyı döndürerek kesmiş ve böylelikle hastanın kısa sürede iyileşeceğine inanmışlardır.

Çün her ne kim ekersin anı biçersin ahir,

Dünyada anı ekme kim,adı oldu üsyan

Görüldüğü üzere “ne ekersen onu biçersin” atasözünü ustaca şiirine yerleştirmiştir. Nesimî, Aşağıdaki dizelerde de halk edebiyatı türlerinden olan “destan ve efsaneden” bihaber olmadığını göstermektedir bize.

Anestünarın sirrine Musa gibi irsem diyen,

Gelsin beni görsün ki, uş âlemde destan olmuşum.

Ey Süleyman mantığından kuşdilin öğrenmeyen,

Dive uymuşsan, anunçün tabeyi-efsanesin

Türk edebiyatında Ahmed-i Daî, Ataî, Naimî, Hatayî, Muhibbî gibi şairler Nesimî'ye nazireler yazarken tekke edebiyatında birçok şairi etkilediğini söylemek mümkündür. Şairin Fuzuli üzerinde de derin izler bıraktığı görülmektedir (Yavuz, 2019, s. 9-12).

2.1.3. Eserleri

2.1.3.1. Türkçe Divanı

Türkçe Divanı'nın Basmalarının Durumu

Nesimî divanı ilk defa 1260/1844 yılında basılmıştır. Birinci baskının temelini Berlin nüshası olarak bilinen ve İkinci Dünya Savaşı esnasında kaybolan el yazması teşkil eder. 133 sayfadan oluşan eserin baş tarafında iki mesnevi mevcuttur. Eser, kısmen kafiyelerine göre sıralanmış gazeller ve tuyuğlarla devam eder. Nesimî, divanını önem sırasına göre neşretmiştir. İkinci ve üçüncü baskı 1286/1870 yılında yapılmıştır. İkinci baskılarda itinalı davranılsa da ilk baskıdaki hatalar düzeltilmeden basılmıştır. Divanın dördüncü baskısı 1298/1883 yılında bu baskıda Nesimî divanının tashih edilerek yeniden basıldığı iddia edilir. Hâlbuki bütün baskılar birinci baskıyı taklit şeklinde basılmıştır. Beşinci baskı Bakü'de Selman Mümtaz Bey tarafından hazırlanmıştır. Azerbaycan edebiyatı sayı 10 olarak yapılan bu baskı, baskıların en iyisidir denilebilir. Selman Mümtaz Bey, manzumeleri kafiyelerine göre değil matlalarının ilk harfine göre sıraya koymuştur. Son olarak Azerbaycan İlimler Akademisi neşriyatından olan Azerbaycan edebiyatı tarihinde Nesimî maddesini yazan M. Kuluzade tarafından 1962 yılında neşredilen Nesimî'den seçilmiş şiirleri ihtiva eden bir kitap yayımlanmıştır (Özdemir, 2020, s.441-443).

Nesimî'nin Türkçe Divanı'nın El Yazmaları

a. Kütüphanelerde Bulunan El Yazmaları:

- 1- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi (Fazıl Yenal kitapları)
- 2- Ankara Üniversitesinden nakıl No:8
- 3- Fakülte Kütüphanesinden No:148
- 4- Ankara Genel Kütüphanesi eski eserler bölümündeki nüshalar (108, 614, 333, 621, 635, 834 numaralı nüshalar)
- 5- Manisa Muradiye Kütüphanesi (2671/2, 7708 numaralı)
- 6- Konya Mevlana Müzesi (2415,2417 numaralı ve Abdülbaki Gölpınarlı bağış kitapları 2 yazma)
- 7- Isparta Halil Hamit Paşa Kütüphanesi (650 numara)
- 8- İran'da Tahran Kitaphane-i Milli (2336 numara)
- 9- İran Kitaphane-i Merkezi-i Danışgah-ı Teheran (4695/4 numara)
- 10- Yugoslavya Saraybosna yazması
- 11- Londra Bodleian nüshası
- 12- Rusya Leningrad nüshası
- 13- Mısır Kahire nüshası

b. Kitapçı Raif Yelkenci yazmaları

2.1.3.2. Nesimî'nin Farsça Divanı

Nesimî'nin Farsça Divanı daha çok Hurufî inancını dile getiren şiirlerden oluştuğunu görmek mümkündür. Sayı bakımından Türkçe şiirlerine göre daha azdır. Şekil bakımından ise bu eserde rubailere rastlanır, Türkçe Divanı'nda rubai yoktur. Divanda Fazlullah'ın gazellerine de rastlanmaktadır (Ayan, 2002, s. 119).

Farsça Divanı'nda 3 mesnevi, 202 gazel, 2 terci-i bent, 2 kıta, 14 rubai, 1 müstezat vardır.

Nesimî'nin Farsça Divanı Nüshaları:

- 1- İstanbul Üniversitesi yazma divanlar kataloğu
- 2- Konya Koyunoğlu Müzesi nüshası
- 3- Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nüshası (5386/4695)
- 4- Rusya Leningrad nüshası

2.1.3.3. Mukadimmet'ül Hakayık

Nesimî'nin bu eseri Fatıha suresinin 7 ayetten ibaret olduğunu anlatan bir hadisle başlar. Eser, sırasıyla namaz, Allah kelimesi, Âdem'in yüzü, Hazreti Peygamber, Kuran, abdest, ezan, ikamet, zekât, oruç, hac, ana babaya hürmet, iman konularıyla devam eder. Mukadimmet'ül Hakayık mensur bir eserdir. Nesimî'ye ait olduğu iddia edilse de henüz net bir kanıt yoktur. Eserin 7 yazma nüshası vardır: Manisa Muradiye Kütüphanesi, Londra British Museum, Süleymaniye Nafiz Paşa Kütüphanesi, Süleymaniye Hacı Mahmut Efendi Kütüphanesi, Üsküdar Kemankeş Kütüphanesi, Ali Emiri Kütüphanesi, Ankara Genel Kütüphanesi eski eserler bölümü (Usluer, 2009).

2.2. BÖLÜM 2: KELİME GRUPLARI

Kelime grubu; bir varlığı, bir kavramı, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belli kurallar içinde bir araya gelen kelimeler topluluğudur. Kelimeler yan yana dizilir. Kelime grubu demek; tek bir kelime ile karşılanamayan varlık, durum ve hareketleri karşılamak demektir. "Tatlı kaşığı, dert ortağı, etekleri zil çalmak" gibi varlık ve hareket isimlerinin dilimizde tek kelimelik karşılıkları yoktur. Kelime grupları herhangi bir yargıyı karşılamaz.

Söz öbeği; bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğudur" (Karaağaç, 2009: 129). Tanımdan da anlaşılacağı üzere söz öbekleri, farklı sözcük

türlerinden oluşabilir ve belirli kurallar çerçevesinde oluşturulur.

Kelime Gruplarının Temel Unsurları

Türk edebiyatında kelime grupları farklı özelliklerle araştırmacıların farklı yorumları ile aktarılmıştır. Kelime grupları için kullanılan terimler ve tanımlar farklılık gösterse de kelime gruplarının özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) Kelime grupları, tek bir sözcük gibi görev yaparlar, ayrılamazlar.
- b) Kelime grupları belli kurallara göre sıralanır. Fiil ya da isim olan kelime grupları hareket, durum bildirir.
- c) Kelime gruplarında bir araya gelen kelimelerin sırası, günlük dilde veya manzumelerde bozulabilir.
- d) Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki çekim ekleriyle sağlanır.
- e) İki'den fazla kelime barındıran kelime gruplarında birbiri ile içe geçmiş, özellikleri farklı olan bir başka kelime grupları bulunur.
- f) Kelime gruplarında vurgusu, kelime grubunun yapısına göre değişir. Vurgu, başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde olabilir. Bazı kelime gruplarında, bütün unsurların vurgusu aynıdır.

2.2.1. İsim Tamlaması

Bir isim unsurunun, iyelik eki alarak bir başka isim unsuruyla bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur. İki ya da daha çok unsurun bir araya gelmesiyle de oluşabilir.

a) İsim tamlamasında ilk isim, ikinci isme ilgi hâli ile bağlanır. Bu hâl, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır.

b) Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır.

c) Birinci unsuru ilgi eki taşıyan isim tamlaması “belirtili isim tamlaması”dır. Bu “belirli isim tamlaması” olarak da adlandırılabilir. Birinci unsur “belirtme” görevi üstlenir. Belirtili isim tamlamasında iki unsur arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur.

d) İlk unsurunda ilgi eki bulunmayan isim tamlamasında “belirtisiz isim tamlaması”dır. Bu “belirsiz isim tamlaması” olarak da adlandırılabilir. Bu tamlama belirtisiz olan genel bir nesneyi karşılar. Belirtisiz isim tamlamasında iki unsur arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle belirtisiz isim tamlaması oluşturma sözcüklerin arasına başka bir sözcük giremez.

e) Birinci unsuru özel isim olan “Van Gölü”, “Erciyes Dağı”, “Türk Dili” gibi tamlamalar isim tamlamaları şekil bakımından “belirtisiz isim tamlaması” olsalar da anlam bakımından “belirtili isim tamlaması” özelliğini taşırlar.

f) “aslanagzı, yüzbaşı, yavruagzı” gibi bazı birleşik kelimeler “belirtisiz isim tamlaması” kuruluşundadır.

g) Belirtili isim tamlaması, bir başka belirtili isim tamlamasının kuruluşuna katkı sağlayabilir.

h) Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan olarak görev yaptığında, ana tamlananın iyelik ekini alır.

i) Tamlanan unsuru sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir isim tamlamasında, tamlayan unsur daima ilgi ekiyle yapılır.

j) İsim tamlamasının tamlayan ve tamlananları, kelime grubu olabilir. Bir isim tamlamasında, birden çok tamlanan ve tamlayan bulunabilir. İsim tamlaması, cümlede isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

k) Belirtili isim tamlamasında vurgu, her iki unsur üzerinde bulunur. Belirtisiz isim tamlamasında ise vurgu ilk unsur üzerindedir (Ergin, 2009, s. 648-685).

Sırr-ı tevhi̇di, Hakkũn yüzini gibi isim tamlamaları Nesimî'nin Divanında düz ünlü biçiminde verilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıdığı görülmektedir. Divanda isim tamlamalarının tamamı düz ünlüler ile yapılmıştır.

2.2.2. Sıfat Tamlaması

Bir isim ve bir sıfattan oluşan tamlamadır. Sıfat unsurunun isim unsurunu nitelemesi ya da belirtmesi gerekir.

Sıfat + isim = sıfat tamlaması

Sıkıcı + günler = sıkıcı günler

Beşer + elma = beşer elma

a) Sıfat tamlamasında isim ön plandadır, sonda bulunur. Sıfat, isme yardımcı unsur olarak katılır ve ismin önüne gelerek ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanandır.

b) Bir sıfat tamlamasında tamlayan, sıfat fiil olabilir.

c) Sıfat tamlamasını meydana getiren bütün yapı sıfat olabilir.

d) Sıfat tamlamasında gerek sıfat gerekse isim ek almadan birleşebilir.

e) Sıfat tamlamasında, bir sıfat tamlaması başka bir sıfat tamlamasının yapısına sıfat veya isim olarak katılabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurların birbirine karıştırılmamasına dikkat edilmelidir.

f) Sıfat tamlamasında birden fazla sıfat grubu bulunabilir.

g) Bir nesnenin neyden yapıldığını belirten tamlamalar (demir / bilye, çelik / tencere, ahşap / sandalye, altın / yüzük...) sıfat tamlamasıdır (Cihangir, 2013, s. 35).

Ol hüsn-i şuret, bu hal, bir nigah gibi sıfat tamlamaları oluşum bakımından farklılık göstermektedir. Hem bulunduğu dönem için (ol) hem de Türkiye Türkçesi (bu) özellikleri taşıdığı görülmüştür. Divan incelendiğinde sıfat tamlamalarının sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.

2.2.3. Sıfat Fiil Grubu

Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağla bazı unsurlar kurulan kelime grubudur.

a) Bu grupta ana unsuru sıfat fiildir ve sonda bulunur. Sıfat fiil kelime grubu içerisinde yüklem görevindedir. Ancak bu gruplar cümle içerisinde özne, nesne, zarf gibi görevlerde de kullanılmaktadır.

b) Sıfat fiil grubu, cümlelerde ve kelime grupları içerisinde isim ve sıfat görevi yapar.

c) Bazı sözcükler birleşik olarak sıfat fiil grubunu oluştururlar. Örneğin; Çöpçatan, gökdelen, gönülçelen... (Cihangir, 2013, s. 41).

Hakkı bilen, icâbet kılduğın örnekleri ile divanda yer alan sıfat fiil grubunun oluşumu incelenmiştir. Görüldüğü üzere sıfat tamlamalarında olduğu gibi Türkiye Türkçesi ses özelliklerine uygun oluşturulan sıfat fiil grubuna rastlanmıştır. Aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığı bilinmektedir. Bu şekilde oluşturulan sıfat fiil grubu da tespit edilmiştir. Sıfat fiil grubunun nadiren kullanıldığı görülmüştür.

2.2.4. Zarf Fiil Grubu

Zarf fiil özelliği taşıyan bir kelime ile bu zarf fiile bağlı sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelen kelime grubu “zarf fiil grubu” olarak adlandırılır.

a) Zarf fiil, bir kelime grubunda genellikle sonda bulunarak yüklem görevi yapar.

b) Kimi sıfat fiiller hâl ekleriyle çekimlendiklerinde cümlede zarf görevini almaktadırlar.

c) Zarf fiil grubu cümle içerisinde zarf görevindedir.

d) Grubun vurgusu, zarf fiilden önceki unsurla sağlanır (Ergin, 2009, s. 648-685).

Eski Anadolu Türkçesi zarf fiil ekleri –ince, -arak, -üp şeklinde verilebilir. Nesimî Divanının incelenen bölümünde zarf fiil grubu örneklerine rastlanmamıştır. Tasavvufi bir eser olmasına rağmen zarf fiil eklerinin kullanılacağı birçok sözcük varken (ölince) bu grubun kullanılmaması dikkate değerdir. Bu da ek oluşumunun henüz tam anlamıyla kurallaşmadığı şeklinde yorumlanabilir.

2.2.5. İsim Fiil Grubu

Bir hareketi bildiren bir isim ve ona bağlanan unsur veya unsurların bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubuna “isim fiil grubu” denir.

a) Bu grup, hareket ismi bildiren –mak / -mek eki ile yapılır. Hareket ismi kelime grubunun sonunda bulunur.

b) Hareket bildiren –ma / -me ve –ış / -iş ekleri kullanılarak da isim fiil grubu oluşturulabilir.

c) İsim fiil grubu, cümlelerde ve kelime gruplarında isimleşir (Altun, 2011, s. 16).

Şehid olmağ örneğinde görüldüğü üzere isim fiil grubu oluşumunda dönemin ses özellikleri hakkında da bilgi edinilebilir. Eski Anadolu Türkçesinde görülen tonlulaşma özelliği bu kelime grubunda kendini göstermiştir. İncelenen bölümde isim fiil grubuna nadiren rastlanmıştır.

2.2.6. Edat Grubu

Edat grubu, bir isimin bir çekim edatı ile birlikte oluşturduğu kelime grubudur.

İsim + çekim edatı = edat grubu

Denize + doğru = denize doğru

Senin + gibi = senin gibi

a) Edat grubunda isim başta, çekim edatı ise sonda bulunur.

b) Edat grubunda, birleşme ekle veya eksiz olabilir.

c) Bu grupta isimler cümle içerisinde kelime grubu olarak da bulunabilir. Edat grubu, cümle ve kelime grupları içinde sıfat, zarf, isim görevi yapar.

d) Edat grubunda vurgu isimin üzerindedir.

e) Bu kelime grubunda birden fazla isim bulunabilir (Altun, 2011, s. 19).

anuñ çün, ger bu gün munda... Divandan alınan örneklerdir. Zamir çekimleri Eski Anadolu Türkçesi dönemine uygun bir şekilde yapılmıştır. Kelime gruplarından ses uyumlarının da şekilleri görülmektedir.

2.2.7. Tekrar Grubu (İkileme)

Bazen bir nesneyi veya bazen de bir hareketi karşılamak için eş görevli iki kelimenin bir araya gelerek meydana getirdikleri kelime grubuna “tekrar grubu” denir. Anlamsal olarak değişiklik gösterebilir. Ses veya anlam bakımından aralarında ilişki bulunan iki sözcüğün bir anlamı karşılamak üzere yan yana kullanılmasıyla oluşan kelime grubuna denir (Türk, 2020: 163).

Ee geç, eğri büğrü, çoluk çocuk, senli benli vs

a) Tekrar grubunu meydana getiren kelimelerin arasında hem anlamsal hem de şekilsel bir ilişki bulunur.

İkisi Aynı Olan Tekrar Grubu: ılık ılık, ağır ağır, koşa koşa...

Yakın Anlamlı Olan Tekrar Grubu: dayalı döşeli, kılık kıyafet...

Zıt Anlamlı Olan Tekrar Grubu: irili ufaklı, iyi kötü, acı tatlı...

b) Tekrar grupları oluştukları çerçevede anlamı daha güçlü kılma özelliği de taşırlar.

c) Tekrar grubunu meydana getiren unsurlar çekim eki taşıyabilirler.

Havadan sudan...

d) İkilemler kelime içinde isim, sıfat, zarf olarak kullanılabilirler.

e) Tekrar grubunu oluşturan sözcüklerin arasına noktalama işareti getirilmez (Ergin, 2009, s. 648-684).

şaçuñdur şaçuñ, cism anuñdur nuñk anuñdur rüh anuñdur cümlehā ... Divanda çok sık rastlanmayan tekrar grubunda dil döneminin özellikleri görülmüştür. Çekimler ve kullanılan sesler Eski Anadolu Türkçesi dönemini yansıtmaktadır.

2.2.8. Bağlama Grubu

İki veya daha fazla ismin bağlama edatlarıyla birbirine bağlanması şeklinde oluşan kelime grubudur.

a) Bağlama edatı ve, veya, ile, ilâ, fakat, ama, değil vb. isim özellikli sözcükler arasında bulunur.

b) Cümle ve kelime gruplarında bağlama grubu isim, sıfat, zarf görevi yapar.

'Arş ile mā'i, Ne ser ya ne pâ, Buld vü gördi, medh u şenâ gibi örnekler divandan seçilmiştir. İncelenen gazelerde ile u edatlarının sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Farsça ve Arapça bağlama grupları sık kullanılmıştır.

2.2.9. Ünvan Grubu

Bir şahıs ismi ve bir ünvan veya akrabalık ismi ile kurulan kelime grubudur.

Şahıs ismi + ünvan veya akrabalık ismi = ünvan grubu

Hakan + Bey = Hakan Bey

Emine + Hala = Emine Hala

a) Ünvan grubunda kişi ismi önce, ünvan ve akrabalık ismi sonra gelir.

b) Bu grup cümlede isim görevi yüklenir (Altun, 2011, s. 17-20).

Şadıku'l- kavlü'l-emîn-i Mustafa. İncelenen gazelerde sadece bu örnek tespit edilmiştir. Örnek her ne kadar sıfat gibi görünse de peygamberin emin ünvanının olduğu bilinmektedir. Esasen ünvanın isimden sonra gelmesi kuralı vardır. Ancak Arapçanın etkisi ile yapılan ünvan grubunun yorumu bu şekilde yapılmıştır.

2.2.10. Birleşik İsim

Birbirinden farklı sözcüklerin özel isim olacak şekilde bir araya gelmesiyle oluşur. Birleşik isimler farklı yollarla yapılabilir: Anlam kayması yoluyla, ses kayması yoluyla, kelime sınıfı kayması yoluyla.

Mey-hāneye. Divanda incelenen gazelerde sadece verilen örnek tespit edilmiştir. Farsça bir kelime olan sözcük Türkçede kalıplaşmış bir mekân ismi olarak bilinmektedir.

2.2.11. Ünlem Grubu

Bir ünlem edatı ile bir isimden oluşan kelime grubudur.

a) Ünlem grubunda isimler kelime grubu halinde bulunabilir.

b) Bu grup hitaplarda kullanılır.

iy hidāyetden ziyā, iy velāyet meskeni, yā ‘Aliyye’l – Mürtezā. İncelenen gazelerde geçen bazı örnekler verilmiştir. Hitapların çoğunlukla iy sözcüğü ile yapıldığı tespit edilmiştir. Peygambere seslenmeye divanın büyük bir bölümünde yer verilmiştir.

2.2.12. Sayı Grubu

Sayı isimlerinin bir araya geldiği kelime topluluğudur.

a) Sayı grubunda bir araya gelen gruplar matematiksel basamak kuralına göre oluşturulur.

Örneğin; Bir dokuz yüz doksan dokuz

b) Sayı grubu cümle içinde isim ve sıfat görevi yapar.

Yidi yidi haṭṭuha, yidi āyet gibi örnekler divanda tespit edilmiştir. Nadiren kullanılan sayı grupları genellikle dini motifli kullanılmışlardır.

2.2.13. Birleşik Fiil

Bir oluşu, işi, hareketi karşılamak için bir araya gelen kelime topluluğudur.

Birleşik fiiller çeşitli yollarla yapılabilir;

-Bir isim ve bir yardımcı fiille oluşan birleşik fiil: Yardım etmek.

-Bir fiil ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiil: Bırakıvermek.

-Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller: Göz koymak

Divanda incelenen gazelerde birleşik fiil grubunun çoğunlukla oldı ve kıldı fiilleriyle oluşturulduğu görülmüştür.

2.2.14. Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları, genellikle isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil kelime gruplarının kısılması ve kalıplaşması sonucu oluşurlar. Kısaltma grupları; isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta grubu başlıkları altında incelenir.

Divanda incelenen gazelerde kısaltma grubuna rastlanmamıştır.

2.2.15. İsnat Grubu

Sözcüklerin birbirine isnat edilmesiyle oluşur. Sıfat fiil ya da zarf fiil kısaltmasıdır.

Divanda incelenen gazelerde isnat grubu tespit edilmemiştir.

2.2.16. Yükleme Grubu

Sıfat fiil ve isim fiil grubundan oluşur. Birinci unsur belirtme hal eki alır. Cümleden isim ya da sıfat olarak kullanabilirler.

Oyuncağı iyice tamir etti.

dehānuñ remzini kıldı, zıkrını kıldı hebâ gibi örneklerden de anlaşılacağı üzere yükleme grubunun belirtme hâl eki olarak oluştuğu görülmüştür.

2.2.17. Yaklaşma Grubu

Yaklaşma hal eki olan (-a, -e) eklerinden birini alan bir ismin başka bir isimle oluşturduğu kelime grubudur. Fiilimsilerden kısılan bu grup cümlede isim, sıfat ve

zarf olarak kullanılabilirler.

Cana yakın, geçmişe dönük...

zıkre meşgul –oldılar-,cemālūñ ‘āleme gazellerde geçen örneklerdir.

2.2.18. Bulunma Grubu

Bulunma hal eki olan (-de, -da, -te, -ta) eklerinden birini alan bir ismin başka isimle oluşturduğu kelime grubudur. Birinci unsur bulunma hal eki alır.

Günde üç kez, bahçede sazan sarmalı.

sıdık ile bu yolda, Dil-berūñ yolında, cennetde maḳām eyledi gibi örnekler incelenen bölümde tespit edilmiştir. Bazı örneklerde bulunma hāl eki ünsüzünün uyuma girmediği ve yumuşak ünsüz şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Bu özellik Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak bilinmektedir.

2.2.19. Uzaklaşma Grubu

Uzaklaşma hal eki olan (-dan, -den, -tan, -ten) eklerinden birini almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu kelime grubudur. Eklendiği adda, fiilin gösterdiği işin kendinden uzaklaştığını gösterme durumudur (Türk, 2021, s. 64).

Gözden ırak, içten pazarlıklı...

maşrıḳdan ‘İyān, dirācdan. Uzaklaşma grubunda verilen örneklere bakıldığında bulunma grubu gibi hāl ekinin ünsüz uyumuna girmediği görülmüştür.

2.2.20. Vasıta Grubu

Vasıta eki olan (-la, -le) eklerinden birini almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu kelime grubudur. Grubu meydana getiren unsurlardan birincisi vasıta eki alır. Bu grup da sıfat fiil ve zarf fiilden kısalmıştır (Ergin, 2009, s. 648-684). Vasıta hāli, ismin fiile bir vasıta olduğunu ifade etmek için girdiği hāldir (Türk, 2021, s. 180).

Parayla yüklü, seninle dost...

zâhid zühd ile zeyn itdi, sıdık ile bu yolda. İncelenen gazelerde tespit edilen örneklerden bazılarıdır.

2.3. BÖLÜM 3: NESİMÎ DÎVÂNÎ'NINDAKİ KELİME GRUPLARI

Kelime gruplarının incelendiği bu bölümde her ne kadar yapı incelemesi olmasa da dönemin dil yapısı göz ardı edilmemelidir. Eski Anadolu Türkçesinin yerleşmeye başladığı dönemde eserin kelime yapılarında hata olduğu ve tam olarak oturmuş bir dil yapısının olmadığı gözlemlenmiştir. Çeviri kaynaklarında transkribe edilen kelimelerin kuralı döneme göre çeşitlilik göstermiş hatta bazı kelimeler çevrilememiştir. Eski Anadolu Türkçesinin geçiş sürecinde kısıtlanmış bir eser olarak Nesimi Divanı kelime gruplarında da bir kalıba sığmamıştır.

GAZELLER

İncelenen gazelerde önce gazel numarası verilmiş daha sonra bulunan örneğin yanında sırasıyla beyit numarası ve dize numarası parantez içerisinde verilmiştir.

2.3.1. İsim Tamlamaları

Divanda isim tamlamaları genellikle belirtili isim tamlaması şeklinde yapılmıştır. Hem Türkçe yapısına uygun olan tamlayan-tamlanan hem de Farsça ve Arapça dillerinin yapısına uygun tamlanan-tamlayan şeklinde isim tamlamaları oluşturulmuştur. Böylelikle şairin Türkçe Divan tertibinde dil etkileşiminin kaçınılmaz olduğu görülmüştür. İncelenen beyitlerde toplam 137 adet isim tamlaması tespit edilmiştir.

1

baħr-ı zâtuñ (1/1)

fazl-ı vücūduñ (1/2)

‘Âlemüñ cismi vü cânı (2/1)

Şem’ı cemâlüñdür(2/2)

...üñ perdesi (7/1)

Beyānuñ ‘ilmi (7/2)

Ma’den-i cûd u seḥāsan (8/1)

Ma’den-i faḥrû’n- nisâdur (9/2)

Menba’ı ḥayru’n-nisâ (9/2)

baḥr-i ḥayret (10/1)

‘ışk elinden (10/2)

ḥulḳ-ı rıza (10/2)

kāfir-i nefsüñ (11/1)

Hüseyn-i Kerbelâ (11/2)

Ādem-i Āl-i ābâdur (12/1)

Şems-i Zeynü'l-Ābidîn (12/1)

maḥrem-i zü'l-kibriyâ (12/2)

şâh-ı kevneyn (15/1)

menba’-ı cûd u kerem (15/1)

kân-ı vefa (15/2)

seyyid-i âḥır zaman (16/1)

dürc-i dürri (16/2)

maḥşerüñ ḥaşrinden (18/1)

câm-ı şafâyı (1/1)

ehl-i şafâ (1/2)

anuñ cāmıdur (2/1)

anuñ şahına (3/1)

ḥayât-âbını (8/1)

çemen-i ravza (9/1)

boyuñ sidresi (9)

mesken-i revâh (10/1)

la'l-i lebüñ (10/2)

bûy-ı Mesîhâ (12/2)

naẓm-ı Nesîmî (13/1)

3

ḥarfüñ ihtivası (1/2)

şaçlaruñ vaşfi (2/1)

senüñ cemâlüñdür (3/1)

şûret-i esmâ (3/2)

gözüñ esrüklügi (5/1)

hûr-ı 'ıynuñ şûreti (6/1)

âyîne-i gîtî-nümâ (6/2)

yevm-i dīn (9/1)

4

Elf-i Allāhdur (1//1)

Cemālūndür senūñ (1//2)

ḳaddūñūñ ḥaddı (2/1)

Ḥaḳ yolında (4/1)

nūr-ı zıyâ (5/2)

‘āşıḳlaruñ derdine (6/2)

olmayanūñ taḥtını (7/1)

dehānuñ remzini (8/1)

Ḥaḳḳuñ remzini (12//1)

‘ışḳ yolında (13/1)

Dil-berūñ yolında (14/2)

Fazl-i ilāh(15/1)

vücūdı anlarun (16/1)

cām-ı muşaffâ (16/2)

cemāl ü şūret-i Ḥaḳ (17/1)

ḥüsn-i dōst (18/1)

kimūñ gözin (18/2)

dīdār-ı Hudā (18/2)

feña darında (20/1)

anuñ 'omrini (20/2)

şāh-ı enbiya (21/2)

şubḥ-ı nehār (23/1)

zūlfüñüñ sırrı (23/2)

şems-i duḥā (23/2)

bedr-i münīr (24/1)

Hüsni Yūsufsan (24/2)

nūr-ı Hudā (24/2)

çeşme-i āb-ı hayāt (25/1)

Cennetü'l me'vā (25/2)

vāv-ı vechüñ (26/1)

Sīmürg-ı cihan (28/1)

aşlın hurūfin (28/2)

penāhumdur menüm (30/1)

perde- dārumdur menüm (30/1)

terkībi her mazharuñ (31/1)

muşhaf-ı Hāḫdur (32/2)

gāf-1 göñlidür (33/1)

gölgesidür zıllı-ı Sīmürğ u Hümā (33/2)

5

dāreyn içinde (1/1)

bende-i hās-ı Hūdā (1/2)

hulq-ı rızā (4/2)

Hüseyn-i Kerbelā (5/2)

Hāq yolından (7/1)

lutf-ı Allāhı (7/2)

hasret yaşın (10/1)

Hākuñ emrini (11/1)

vücūduñ mülkini (12/1)

sensen pādişāh-ı dü sera (14/2)

rūz-i ceza (18/2)

imāmuñ hürmeti hākkı (19/1)

rumūzı sırr-ı zāt-ı kibriyā (20/2)

6

Fazl-ı Rabbü'l-‘Ālemīnün ber- güzide mazharı (3/1)

Hılqat-ı eflake (4/1)

nūr-ı ilāh (4/1)

senüñ şānuñda (4/2)

ḥatm-i cümle (6/2)

senüñ şānuñda (8/2)

ğark-ı ziyā (10/2)

anuñ ḥaḳḳına (12/1)

anuñ şanında (12/2)

sultān-ı dīn (13/1)

şāh-ı Necef (13/1)

Fāṭıma naḳdüñ senüñ oldı Ḥadīce maḥremüñ (15/1)

baḥr-ı zāt-ı (16/2)

şeh-i ḥulḳ-ı Hüseyin (18/1)

sultān-ı dīn bedr ü ducā (20/2)

Ca'fer-i Şadık (21/1)

'ilm-i ilāhīñüñ mekān u ma'deni (22/1)

Mazhar-ı elṭāf-ı raḥmet23/2)

ma'den-i cüd ü sehā (23/2)

nūr-ı çeşm-i müttekiler (24/1)

Şah-sālār-ı cihan (25/1)

Ḳātil-i küffar (26/2)

şahib-i sancağ (26/2)

Mustafanüñ hazretine (28/2)

Ḥanedān-ı Mustafā (29/1)

Enbiyānuñ sırrı (31/2)

imamūn vaşfinı (32/1)

rūḥ-ı Nesīmīye (32/2)

7

rūḥ-ı revānum (1/1)

Rūḥu'l-Ḳudüs (2/1)

Şuretüm 'aqlum 'uḳülüm (3/2)

8

şehīd-i Kerbelā (1/2)

Rāḥat-ı rūḥ-ı cānumuz (3/1)

lamyezelī ṭabībi (5/1)

Mihnet 'ışık (8/1)

9

Ṭavāf-ı ka'benüñ (1/1)

Allāh evidür (1/2)

Vücūduñ şehri (5/1)

göñül tūrında (5/1)

Vāmık u ‘Azra (6/2)

10

nükte-i esrar (5/1)

‘ışık yolında (6/1)

Anuñ mu‘îni (6/2)

2.3.2. Sıfat Tamlamaları

Eserde sıfat tamlamalarının genellikle işaret sıfatından oluştuğu görülmektedir. Bu işaret sıfatlarının da şahıslara geldiği veya şahsın önemli bir özelliğini bildirmek üzere kullanıldığı eserin tamamı incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Sıfat özelliklerinin tasavvufi bağlamda güçlü olmaları dikkat çekmektedir. Gazellerdeki sıfatlar Divan edebiyatı gazel anlayışı olan şuhâne (aşk, şarap vs.) terimlerden çok dinî boyut taşımaktadır. Ayrıca gazel yapısının da klasik anlayıştan uzak olduğu tespit edilmiştir. Şairin amacının daha çok öğreticilik olduğu, şekil ve terim yapısının üzerinde durmadığı da açıktır. İncelenen beyitlerde toplam 72 adet sıfat tamlaması tespit edilmiştir.

1

bu beyānuñ (7/1)

ol Hasan (10/2)

şol Muhammed Bākırı (12/2)

Ca'fer-ı Şādık (13/2)

her dû mekândur (14/1)

ol kân-ı vefa (15/2)

Hüccetü'l-kâ'im Muḥammed Mehdî (15/2)

âhır zaman (16/1)

âhır yüzüñi (16/2)

2

Ol meye (1/2)

Şol meyi (2/2)

Bu mey-ḥâneye (5/1)

Şâhid-i gaybî (6/1)

Her gice (11/1)

Her irtede (11/2)

3

yitmiş yidi ḥarfüñ ihtivası (1/2)

bu gün (6/2)

şîrîn lebüñ (8/1)

bu dîn e (9/1)

4

Yüz miñ şifa (4/2)

Cemālũn nũridur (5/1)

Bu yolda (12/2)

ğayretlü kişiler (19/1)

melek şüretlü dil-bersen (24/1)

bu ħarf (28/2)

ism-i a'zam (29/2)

bu ħatt ü ħāl (32/1)

şol şehe (33/2)

5

her kimũn (1/1)

Şadıku'l- va' dũl-emĩn (2/1)

şol Muħammed Bāķırı (7/1)

bu yolda...(8/2)

bu ħasret yaşın (10/1)

bu ħara (10/2)

ol rıza (11/2)

bu fenā (12/2)

bu ħalkā (16/1)

Şol Muḥammed Muştafānuñ yüzi şuyı (18/1)

bu on iki imāmuñ ḥürmeti (19/1)

Bu ‘azāb (19/2)

6

iki қаşuñ (2/1)

ber- güzīde maḗharı (3/1)

ol nūrı ki (5/1)

ol zaman (5/2)

Ol velāyet kanı (13/1)

ol imām-ı etḗıyā (14/2)

Ol iki dūrreyn-i (16/2)

Ol vücūdeyn-i muḗahher (17/1)

Ol sa‘īdeyn-i şedīdeyn (18/1)

Ol iki şeh-zādeler (18/1)

Ol şeh-i aḗsen Ḥasandur (19/1)

ol sultān-ı dīn bedr ü dūcā (20/2)

Ol emīn-i sırr-ı esma (21/2)

ol ‘ilm-i ilāhīnūñ mekān u ma‘deni (22/1)

imām-ı heştümīn (22/2)

Ol Taḳı vü bā-Naḳī (23/1)

Ol imām-ı 'ārifīndür (24/2)

bu on iki imama (27/2)

bu on iki imamūn vaşfinı (32/1)

7

şeker-leb (1/2)

yār-ı şīrīn (1/2)

lā-mekānum (1/2)

melek şüretlü dil-ber (4/1)

8

bu noktada (3/1)

bu cān sūre-i levḥ-i rabbenā (3/2)

bu cānuma (4/1)

ol şeh-ı lā-yezāl ü ḥay (4/1)

Ol ezeli ḥabībi (5/1)

bu şifātı bā-şafā (5/2)

ol virür cānuña bir nigāh ile (6/1)

bu şerābı içe gör (6/2)

ol balı (7/1)

9

Yidi gök (2/1)

Ḥayālün munis (7/2)

10

ol ḥüsn-i şürette (2/1)

2.3.3. Sıfat-fiil Grubu

Gazellerin geneli incelendiğinde bu grubun az kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle fiilimsi gruplarının az kullanıldığı görülmektedir. Henüz çerçevesi tam belli olmayan dil dönemleri geçişinde bu kullanımların az olması doğal karşılanmaktadır. İncelenen beyitlerde toplam 5 adet sıfat-fiil grubu tespit edilmiştir.

2

'Arş ile mā'i bulan (4/1)

3

icābet kılduğın (5/2)

4

ne miqdār olduğu (2/1)

olmayanūñ (7/1)

8

Ḥaqqı bilen (1/1)

2.3.4. Zarf-fiil Grubu

İlgili kelime grubuna rastlanmamıştır. Fiilimsi gruplarının tam olarak

kullanılmadığı belirtilmişti. Zarf sözcüklerinin fiil ile birlikte kullanılmasına rastlanmamıştır.

2.3.5. İsim-fiil Grubu

İsim sözcüklerinin fiillerle kullanımı oldukça seyrek. İncelenen gazelerde 1 (bir) adet isim-fiil grubuna rastlanmıştır. Genel inceleme sonunda ise kullanımın çok seyrek olduğu görülmüştür.

1

Şehid olmağ (11/2)

2.3.6. Edat Grubu

Edat grubunun kullanımı yaygın olmakla birlikte bu grubu oluşturan hemen her tür edat sözcüğüne rastlanmıştır. Çoğunlukla için ve ile edatları kullanılmış olsa da Türkçedeki hemen hemen bütün edatlar gazelerde kullanılmıştır. İncelenen bölümde 18 adet edat grubuna rastlanmıştır.

1

Senden ötrü (2/1)

Ger şehid olmağ (11/2)

2

Şāhid-i ğaybī ile oldı (6/1)

Hürile cennetde (7/1)

3

secde için (9/2)

4

anuñ çün (21/2)

çün yüzün (23/1)

anuñ çün (26/2)

5

ger bu gün munda... (5/1)

ger şeytan (6/1)

şıdķ ile bu yolda... (8/2)

Haķķ ile ol dā' im oldı (9/2)

dökmegilen (10/1)

eger nefsuñ (14/1)

haķķiçün (18/1)

haķķı içün (19/1)

Bu 'azāb ile meni (19/2)

6

Murtażānuñ Mustafānuñ haķķiçün (30/1)

2.3.7. Tekrar Grubu (İkileme)

Şair, anlatımı güçlendirmek adına kimi yerlerde kelime tekrarı yapmıştır. Gazelin bazı yerlerinde –sık olmamakla birlikte – seslenme özellikleri taşıyan tekrar grupları kullanmıştır. İncelenen gazelerde 6 adet tekrar grubu tespit edilmiştir.

1

Müctebâdur muķtedâdur muķtedâdur müctebâ (14/2)

2

şaçuñdur şaçuñ (10/1)

4

cism anuñdur nuḡk anuñdur rūḡ anuñdur cümlehā (15/2)

5

Mütteḡī ol mütteḡī ol mütteḡī ol (13/2)

6

İbn-i Hādī pişvāmuz pişvādur pişvā (25/2)

7

ḡana ḡanum (4/2)

8

ḡaḡā durur ḡaḡā (7/2)

2.3.8. Bağlama Grubu

Bağlama grupları genellikle dil etkileşimi ile Arapça, Farsça ve Türkçe karışık verilmiştir. Gazelerde sıkça rastlanan bu kelime grubu eserin geneline de yayılmış durumdadır. Fazlaca kullanılması sebebiyle belirli örnekler üzerinde durulmuştur. Aynı yapıda ve aynı sözcüklerle tekrarlanan örnekler listeye eklenmemiştir. İncelenen gazelerde 61 adet bağlama grubu tespit edilmiş aynı kelime ve aynı yapıda olan 7 örnek listeye dâhil edilmemiştir.

1

cûd u kerem (15/1)

2

Şol ki buyurmuş (2/2)

'Arş ile mā'i (4/1)

Ne ser ya ne pâ (5/2)

Buld vü gördi (7/2)

Cân u teni (8/2)

nazm-ı Nesīmī ki dūredür adı (13/1)

3

sī vü dû (3/2)

kirpügüñ kaşuñ ile zülfün (4/1)

evvel ü ahır (7/2)

4

Niçün âdem dir ki... (10/2)

zevķ u şafâ (16/2)

cemâl ü şüret (17/1)

Kāf Kelāmullāh ile Seb' a'l meşānīdür (22/1)

zülf ü kaş u kirpigüñdür (22/2)

Mehdī vü Kur'ân-ı mübīn (27/1)

dest ü pâ (30/2)

enbiyā vü evliya (31/2)

çeşm ü ebrü zülf ü ruḥ (32/1)

ḥatt ü ḥāl (32/1)

Sīmürġ u Hümā (33/2)

5

sıdḳ u ihlaş u şafā (1/1)

şabr u taḥammül (3/1)

resül ile ‘Aliyyü’l- Mürtażā (3/2)

Gice gündüz zıkr ü fikrüm şāhid ü şem’ ü şerāb (17/1)

Her zamān ü her nefes men ḳār u bārem der-şafā (17/2)

men faḳīr u miskine (18/2)

Bu ‘azāb ile meni (19/2)

6

Aḥmed ü Maḥmud (11/2)

Tāc-dār-ı enbiyā vü ser-firāz-ı evliya (13/2)

Şebr ü şebbīri (16/1)

mazhareyn-i ḥüsn ü luṭf (17/1)

İḥtiyār-ı ‘ālemeyn ü maḳbuleyn-i kibriyā (18/2)

Ol şehīd-i zehr-i ‘ışḳ u bu şehīd-i Kerbela (19/2)

Mefh̄ar-ı ‘ālem vü ādem (20/1)

cūd ü seḫā (23/2)

ḫādī-i ins ü melek (26/1)

Cān u dilden (27/1)

Muṣṭafa vü Murtaḫā (27/1)

medḫ u ṣenā (27/2)

Gori-i ṣūmr ü Yezīd ü gēri-i Mervan-ı ḫar (28/1)

bī-ḫadd ü ḡāye (29/2)

ḫaṣr ü neṣrūñ (31/1)

z’ evliyā vü enbiya (31/2)

7

baḫr u kānum (2/2)

8

Manṭıḫ ile ma‘ānīyi (2/1)

dün ü gün (3/2)

Ḥayy ü ḫadīm-i (4/2)

Şīr u ṣerābı (6/1)

ṣūret ile ma‘ānīye (9/1)

Cān ile kūşış (9/2)

çü ' ışk ile şafā (9/2)

9

niderler hūr u ğilmānı (3/1)

Ki hūr u huld u ğilmāndur (3/2)

Hāḫḫ ile tecellī gördi (5/2)

hem zıkr ü tesbīhi (6/1)

dün ü gün (7/2)

10

mıhr-i ruḥ-ı dil-peżīr (1/1)

ol ḥüsn-i şūrette (4/1)

'ālem ü ' ışk (4/2)

Nesīmī vü Fazl-ı Hāḫ (6/1)

2.3.9. Ünvan Grubu

Eserde ünvan grupları nadir kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan alan ise peygamberimize atfedilen ünvanları belirtmek amacıyla kullanılmıştır. İncelenen gazelerde 1 (bir) adet ünvan grubu tespit edilmiştir.

5

Şaḍıku'l- ḳavlü'l-emīn-i Mustafa (2/2)

Divanın beşinci gazelinde incelenen bu örnekte peygamberin sıfatları da yer almıştır. İslami kaynaklara bakıldığında “emin” kelimesinin peygamberin ünvanı

şeklinde alındığı görülmüştür. Tüm dini kaynakların ortak kabulü tespit edilmiştir. Ayrıca bu kaynaklar edebi özellik de taşımaktadır.

2.3.10. Birleşik İsim

Şair, birleşik isimleri de nadir kullanmıştır. Daha önce bahsettiğimiz üzere dönem dilinin tam olarak belirginleşmemesi birleşik isim grubunun kullanılmama sebeplerinden biridir. Tasavvufî tabirler ile birleşik isim nadiren kullanılmıştır. İncelenen bölümde 1 (bir) adet birleşik isim grubuna rastlanmıştır.

2

Mey-ḥāneye (5/1)

2.3.11. Ünlem Grubu

Eserde ünlem grupları genellikle “iy(ey)” diye başlamaktadır. Gazellerin tümüne bakıldığında bu genelleme görülmüştür. Önce Allah sonra peygamber ve en son kendisine seslenen şair, ünlem grubunu olumlu sıfatlar için kullanmıştır. Şair peygamberin tüm özellikleri ve sıfatları için ünlem grubu kullanmıştır. İncelenen gazelerde 34 adet ünlem grubu tespit edilmiştir.

1

İy sıfâtın baḥr-ı zâtuñ gevher-i zât-ı Hudâ (1/1)

iy resûl-i kibriyâ (1/2)

yâ Muḥammed Muştafâ (2/2)

iy resûl-i mu'teber (3/1)

iy cemâlün...(3/2)

iy boyuñ hem çü ... (4/2)

iy... şaçuñ (5/1)

iy ruḥuñ (5/2)

iy hidāyetden ziyā (6/2)

iy velāyet meskeni (8/1)

yâ ‘Aliyye’l – Mürtezā (8/2)

iy gönül (11/1)

maḥrem-i zü'l-kibriyā (12/2)

iy seyyid-i âhır zaman (16/1)

iy dürc-i dürri (16/2)

2

sāḳiyā (1/1)

iy çemen-i ravza (9/1)

3

iy münādī iy müdellil iy nidā-yı...(1/1)

yâ Rab (7/1)

5

iy Ḥudā (19/2)

6

İy şaçuñ (1/1)

iy seyyid (6/2)

iy mübarek (8/1)

iy Ḥabību'llah (11/1)

İy Nesīmī (31/1)

7

iy rūḥ-ı revānum (1/1)

iy şeker-leb (1/2)

İy cemīlüm (2/2)

iy cemālüm (2/2)

İy melek şüretlü dil-ber (4/1)

iy rūḥ-ı revānum (5/2)

9

iy mevlā (1/1)

iy 'ārif (2/1)

Gel iy Ḥaḫ isteyen tālib (4/1)

ne kim isterseñ iy dānā (4/2)

2.3.12. Sayı Grubu

Gazellerin geneli incelendiğinde sayı grubuna aşağıda belirtilen örneklerin dışında rastlanmamıştır. Şairin sahip olduğu şiir geleneği gereği sayı grubu kullanması beklenirdi ancak neden kullanılmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Hurifilik mezhebine mensup olan şairin hem sayılar hem de ulular (Alevilik ve Bektaşılık) hakkında sayı grupları kullanmamış olması dikkat çekici olmuştur. İncelenen gazelerde 3 (adet) sayı grubu tespit edilmiştir.

4

Yidi yidi haṭṭuha (22/2)

Buradaki sayı grubu şüphe uyandırır da Nesîmî'nin bağlı olduğu Hurifilik, ebced hesabı ile sayıların sırrını öğrenmeye çalıştığı bir gerçektir. Hattuha sözcüğünün hat sözcüğünden geldiği yorumu yapılmıştır. Uyak düzeni için sözcük bu şekilde kullanılmıştır. Yedi sayısı ise Kur'an ayetleri ile ilişkilendirilebilir.

11

yidi āyet (5/1)

yidi āyet (5/2)

2.3.13. Birleşik Fiil

Seyyid Nesimi, birleşik fiil grubunu sıklıkla kullanmıştır. Türkçe divan olması ve fiillerin Türkçe olması hasebiyle kullanım sıklığının artması olağandır. Türkiye Türkçesindeki bazı birleşik fiillerin (tezlik, süreklilik, yeterlilik...) henüz dönemde yerleşmediği görülmüştür. Anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Birleşik fiil oluşturmak için genellikle "olmak" fiili kullanılmıştır. İncelenen gazelerde 60 adet birleşik fiil grubu tespit edilmiştir.

1

Pervāne kıldı (6/2)

Derd-mend oldı (17/1)

nazir ola (17/2)

sırr-ı kehf oldı (18/2)

2

Oldı nüzul (3/1)

başdı adem (5/1)

tâ-ebed oldu (6/2)

maâm eyledi (7/1)

oldı beâ (8/2)

3

‘arza ıldı (7/1)

iyâ ılır (8/2)

4

ıldı ‘iyân (8/1)

megul oldılar (9/1)

ıldı heba (11/2)

ehid oldu (13/1)

am yimez (13/2)

abr ıldı (14/1)

alâ itdi (15/1)

ıldılar zev u afâ (16/2)

uhûr oldu (17/1)

kôr oldu (17/2)

afil olmaz (19/1)

şerm ider (19/2)

virmez rizā (19/2)

tecellī eyledi (24/2)

nihān oldı (25/1)

vācib oldı (25/2)

kılmadı sücūd (26/1)

hidāyet eyledi (27/1)

oldı reh- nümā (27/2)

hālāş olmağ (29/1)

eyle du'a (29/2)

5

Ol durur (1/2)

şabr u taḥammül eylegil (3/1)

nūş it (4/2)

haşr olasan (5/2)

fevt itme (6/1)

virdi hidāyet (7/2)

şabr it (9/1)

vīrāne kıl (12/1)

luṭf eylegil (15/1)

kıldum naşihat (16/1)

ķabül itdi (16/2)

Raḥm itgil (18/2)

keşf oldu (20/2)

6

münzel oldu (4/2)

ebnā kıldurduñ (5/2)

ḥatm oldu (6/1)

itdüñ zāhira (9/1)

nāzil oldu (12/2)

ḥācetüm kılgıl (30/2)

kāma irgür (30/2)

7

cām-ı Cem oldu (2/1)

lāyık görmedüm (3/1)

nāz ile şordı (5/1)

8

ol oldu (1/2)

Ḳıldı nazar (4/1)

9

ṭavāf itmek (1/2)

ṭayy it (4/1)

tecellī gördi (5/2)

2.3.14. Kısaltma Grupları

İlgili kelime grubuna rastlanmamıştır. Kısaltma gruplarının bir kural olması, bu kuralın da henüz gelişmemiş olması nedeniyle kullanılmadığı görülmüştür.

2.3.15. İsnat Grubu

İlgili kelime grubuna rastlanmamıştır. İncelenen gazelerde ve divanın tümü göz önüne alındığında ilgili kelime grubu bulunamamıştır. Genellikle devrik sıfat tamlaması olarak bilinen bu kelime grubu gazelerde kullanılmamıştır.

2.3.16. Yükleme Grubu

İsim fiil ve sıfat fiil grubu olarak da bilinen bu kelime grubunun belirgin özelliği hāl eki almasıdır. Kelime gruplarında isim ve sıfat olarak kullanılırlar. İncelenen gazelerde az da olsa ilgili kelime grubuna rastlanmıştır. İncelenen gazelerde 9 adet yükleme grubu tespit edilmiştir.

1

şol Muḥammed Bāḳırı gör mahrem-i zü'l-kibriya (12/2)

āhır yüzüñi (16/2)

... içdi Kevşeri (18/1)

2

câm-ı şafâyı (1/1)

Şol meyi kim (2/)

ḥayāt-ābımı (8/1)

4

dehānuñ remzini kıldı (8/1)

zıkrını kıldı hebâ (11/2)

bildi ḥaḳḳuñ remzini (12/1)

2.3.17. Yaklaşma Grubu

Bu kelime grubu, aldığı ek ile (-e,-a) isimlerin kendi arasında öbekleşmesi şeklinde oluşur. Bazıları fiilimsilerin kısaltılmış hâli de olabilir.(evine bağlı olan-evine bağlı) İsim öbeklerinin oluşturduğu bu kelime grubu incelenen gazelerde nadiren kullanılmıştır. Tüm gazellere bakıldığında da az kullanıldığı gözlemlenmiştir. İncelenen gazelerde 4 adet yaklaşma grubu tespit edilmiştir.

1

Oda gir (11/1)

2

Bize sun sāḳiyā (1/1)

4

zıkre meşgul –oldılar- (9/1)

cemālūñ ‘āleme (10/1)

2.3.18. Bulunma Grubu

Bulunma hal eki olan -e/-da ile yapılmış ve isimlerin öbekleştiği kelime grubudur. Birinci ismin ek aldığı ikinci ismin ise yakın kaldığı bilinmektedir.

İncelenen gazelerde bu grubun az kullanıldığı görülmüştür. Genellikle tamlama ağırlıklı kelime gruplarına yer verildiğinden bu kelime grubu eksik kalmıştır. İncelenen gazelerde 5 adet bulunma grubu tespit edilmiştir.

2

cennetde maḳām eyledi (7/1)

melāḥatda (9/2)

3

cümle eşyāda (5/1)

4

sıdḳ ile bu yolda (12/2)

Dil-berüñ yolında (14/2)

2.3.19. Uzaklaşma Grubu

Uzaklaşma ya da ayrılma olarak bilinen ek -en/-dan ile yapılır. Yine isimlerin öbeleşerek oluşturduğu bu kelime grubu cümlede bazen farklı görevler üstlense de uzaklaşma/ayrılma niteliğinde kullanılır. İncelenen gazelerde nadiren kullanılmıştır. 9 adet uzaklaşma grubu tespit edilmiştir.

4

maşrıḳdan ‘İyān (5/1)

dirācdan (5/2)

Bī-ḥaber oldı özinden (7/2)

5

devr elinden (4/2)

Haḡ yolından dönmedi (7/1)

gide gözümden bu ḡara (10/2)

Haḡdan gelür (11/2)

Haḡdan beḡā (12/2)

Sırr-ı esmadan (13/1)

2.3.20. Vasıta Grubu

İsimlerin öbikleşerek kullanıldığı başka bir kelime grubudur. Öbeklerden birinci isim ile (-la/-le) vasıta ekini alır. Diğer kısaltma grupları gibi bu kelime grubu da nadiren kullanılmıştır. Ek daha çok bağlama görevi görmüştür. İncelenen gazelerde 3 adet vasıta grubu tespit edilmiştir.

4

zāhid zūhd ile zeyn itdi.(11/1)

sıdḡ ile bu yolda (12/2)

5

cān u gönülden (11/2)

2.4. BÖLÜM 4: KİP EKLERİNİN İNCELENMESİ

Fiillere gelerek onları bir zamana bağlayan veya şekil olarak tasarlanan, istenen biçime bağlayan ekler kip ekleri olarak adlandırılır. Fiil kök veya gövdelerine gelmeleri mümkündür. Kip ekleri sayesinde zaman ve anlam biçimleri görülebilir. Bu ekleri bildirme kipleri ve dilek (tasarlama) kipleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bildirme kipleri zaman çekimi yaparken dilek kipleri anlamsal çekimleme yapar (Delice, 2021, s. 167-176).

Bildirme Kipleri:

Görülen (belirli) Geçiş Zaman

Duyulan (belirsiz) Geçmiş Zaman

Şimdiki Zaman

Gelecek Zaman

Geniş Zaman

Dilek (Tasarlama) Kipleri:

Gereklilik Kipi

İstek Kipi

Dilek-Şart Kipi

Emir Kipi

Ergin, Bilgegil, Banguoğlu, Gencan, Ediskun zaman ve dilek kiplerini birlikte kullanır ve genel geçer bilgileri aktarırlar. Korkmaz ise kiplerin zamanla ilgisinin olmadığını söylese de kiplerin zaman ekleri olmadan varlıklarını sürdüremeyeceklerini söyle ve böylelikle o da geleneğe uyar (Korkmaz, 2003, s.570).

İncelenen gazelerde kip eklerinin beklenenden az kullanıldığı tespit edilmiştir. Nedeni ise fiillerin daha az kullanılması olmuştur. En çok kullanılan kip eki ise duyulan (di'li) geçmiş zaman eki olduğu görülmüştür. İktibas öbeklerinin sık kullanıldığı eserlerde Farsça ve Arapçanın etkisi hissedilir. Bu nedenle Türkçe olan fiiller daha az kullanılabilir. Türkçe Divan dini-tasavvufi ağırlık taşıdığından dolayı üç dilli bir eser özelliğine bürünmüştür. Eserin geneline de bu özellik yansımıştır. Aşağıda kip eklerinin incelenmesi ve dağılımı verilmiştir.

Kip eklerinin incelenmesinde önce gazel numarası verilmiş daha sonra sırasıyla beyit numarası ve dize numarası parantez içerisinde verilmiştir.

Oldı bil (emir kipi) (2/1)

Geldi (görülen geçmiş zaman) (4/2)

Togdı (görülen geçmiş zaman) (5/2)

Uşta gör (emir kipi) (6/1)

Pervâne kıldı (görülen geçmiş zaman) (6/2)

Açıldı (görülen geçmiş zaman) (7/1)

Geldi (görülen geçmiş zaman) (8/2)

Ma'süm olupdur (geniş zaman) (9/1)

Gel (emir kipi) (10/1)

Görgil (emir kipi) (10/1)

İçdi (görülen geçmiş zaman) (10/2)

Gel oda gir (emir kipi) (11/1)

Zahir ü bātın olar (geniş zaman) (13/1)

Görset (emir kipi) (16/2)

Derd-mend oldı (görülen geçmiş zaman) (17/1)

Ol olur (geniş zaman) (17/2)

İçdi (görülen geçmiş zaman) (18/1)

Sırr-ı kehf oldı (görülen geçmiş zaman) (18/2)

Buldı (görülen geçmiş zaman) (18/2)

2

Sun (emir kipi) (1/1)

Susamış (duyulan geçmiş zaman) (1/2)

Buyurmuş (duyulan geçmiş zaman) (2/2)

Oldı (görülen geçmiş zaman) (3/1)

İçer (geniş zaman) (4/1)

Basdı kadem (görülen geçmiş zaman) (5/1)

Bī-ser ü pā oldı (görülen geçmiş zaman) (5/2)

Şāhid-i gaybī ile oldı (görülen geçmiş zaman) (6/1)

Tā-ebed oldı (görülen geçmiş zaman) (6/2)

Makām eyledi (görülen geçmiş zaman) (7/1)

Buld vü gördi (görülen geçmiş zaman) (7/2)

İçdi (görülen geçmiş zaman) (8/1)

Oldı bekā (görülen geçmiş zaman) (8/2)

Zülfini ohıram (geniş zaman) (11/1)

Gör (emir kipi) (12/1)

Ne gevher satar almaz (geniş zamanın olumsuzu) (13/2)

3

Vasfı durur (geniş zaman) (2/1)

Ohıduñ (görülen geçmiş zaman) (3/2)

Dimişdür (duyulan geçmiş zaman) (5/2)

Oldı (görülen geçmiş zaman) (6/2)

Arza kıldı (görülen geçmiş zaman) (7/1)

İhya kılur (geniş zaman) (8/2)

Bagışlar (geniş zaman) (8/2)

Dīne geldiler (görülen geçmiş zaman) (9/1)

Nesīmī buldı cā (görülen geçmiş zaman) (9/2)

4

Bī bilindi (görülen geçmiş zaman) (2/1)

Bildiler (görülen geçmiş zaman) (2/2)

Buyruldı (görülen geçmiş zaman) (3/2)

Eylegil (emir kipi) (4/1)

Togdı (görülen geçmiş zaman) (5/1)

Şu'le virdi (görülen geçmiş zaman) (5/2)

Oldı hayy, oldı çoh deva (görülen geçmiş zaman) (6/1,6/2)

Dīv aldı (görülen geçmiş zaman) (7/1)

Bī haber oldı özinden şöyle kaldı (görülen geçmiş zaman) (7/2)

Delîl oldu, remzini kıldı (görülen geçmiş zaman) (8/1)

Bildi bildürdi (görülen geçmiş zaman) (8/2)

Meşgul oldılar (görülen geçmiş zaman) (9/1)

Giydiler şal (görülen geçmiş zaman) (9/2)

Der ki (geniş zaman) (10/2)

Zühd ile zeyn itdi (görülen geçmiş zaman) (11/1)

Batını oldu (görülen geçmiş zaman) (11/2)

Zikrini kıldı heba (görülen geçmiş zaman) (11/2)

Saadet buldı (görülen geçmiş zaman) (12/1)

Her kim bildi (görülen geçmiş zaman) (12/1)

Çekdiler cefa (görülen geçmiş zaman) (12/2)

Şehid oldu (görülen geçmiş zaman) (13/1)

‘ışk yolında öldiler (görülen geçmiş zaman) (13/1)

Bildi Hakdur (görülen geçmiş zaman) (13/2)

Sabr kıldı (görülen geçmiş zaman) (14/1)

Lütfa irdi (görülen geçmiş zaman) (14/2)

Halas itdi (görülen geçmiş zaman) (15/1)

İçdiler cām-ı musaffâ kıldılarzevk u safa (görülen geçmiş zaman) (16/2)

Zuhūr oldu (görülen geçmiş zaman) (17/1)

- Kör oldu (görülen geçmiş zaman) (17/2)
- ‘aynel-yakin oldu (görülen geçmiş zaman) (18/1)
- Gözin açdı gördi (görülen geçmiş zaman) (18/2)
- Şerm ider (geniş zaman) (19/2)
- Hakdan utanur (geniş zaman) (19/2)
- Nefsine virmez rıza (geniş zamanın olumsuzu) (19/2)
- Olursa necat (geniş zamanın şartı) (20/1)
- ‘omrini kıldı heba (görülen geçmiş zaman) (20/2)
- Kavseyn oldu (görülen geçmiş zaman) (21/1)
- Secde-gāh oldu (görülen geçmiş zaman) (21/2)
- Lām lebün oldu (görülen geçmiş zaman) (23/1)
- Tecelli eyledi (görülen geçmiş zaman) (24/2)
- Nihān oldu (görülen geçmiş zaman) (25/1)
- Her kim içdi vacib oldu (görülen geçmiş zaman) (25/2)
- Her ki kılmadı (görülen geçmiş zaman) (26/1)
- Çün kaldı (görülen geçmiş zaman) (26/2)
- Hidāyet eyledi (görülen geçmiş zaman) (27/2)
- Bilmedi (görülen geçmiş zamanın olumsuzu) (28/2)
- Kim didi (görülen geçmiş zaman) (28/2)

Olmag dilersen (geniş zamanın şartı) (29/1)

Ohı (emir kipi) (29/2)

Kendüne eyle (emir kipi) (29/2)

Munda bildı (görülen geçmiş zaman) (31/2)

Ger ohırsan (geniş zamanın şartı) (32/2)

Serir (geniş zaman) (33/1)

5

Ol durur (geniş zaman) (1/2)

İster (geniş zaman) (2/1)

Bilesen (dilek kipi) (2/2)

Kim gördi (görülen geçmiş zaman) (3/2)

İsterisen (şart kipi) (4/1)

Olur isen (şart kipi) (5/1)

Haşr olasan (dilek kipi) (5/2)

Fevt itme (emir kipi) (6/1)

Kıbleden döndürme yüzün (emir kipi) (6/2)

Neçesi virdi (Görülen geçmiş zaman) (7/2)

Sadık ol (emir kipi) (8/1)

Ꞑul ol (emir kipi) (8/2)

Bulasan (istek kipi) (8/2)

Hağ bilür (geniş zaman) (9/2)

Hağ ile ol (emir kipi) (9/2)

Gözlerüm agrıdı (görülen geçmiş zaman) (10/1)

Gönlüm agrımadı (görülen geçmiş zaman olumsuzu) (10/2)

Gel (emir kipi) (11/1)

Emrini tut (emir kipi) (11/1)

Hakdan gelür (geniş zaman) (11/2)

Virāne kıl (emir kipi) (12/1)

Fāni ol (emir kipi) (12/2)

Kim bulasan Hakdan beka (istek kipi) (12/2)

Çerisin basasan (şart kipi) (14/1)

Kim kıldum (görülen geçmiş zaman) (16/1)

Kabul itdi (görülen geçmiş zaman) (16/2)

Meni yandırma (geniş zaman olumsuzu) (19/2)

Şerbetin içdi (görülen geçmiş zaman) (20/1)

Sırrı keşf oldı (görülen geçmiş zaman) (20/2)

6

Buyırmış (duyulan geçmiş zaman) (2/2)

- Münzel oldu (görülen geçmiş zaman) (4/2)
- Ebna kılurdun (görülen geçmiş zaman) (5/2)
- Buyurdun (görülen geçmiş zaman) (6/1)
- Hatm oldu (görülen geçmiş zaman) (6/1)
- Didün (görülen geçmiş zaman) (7/1)
- Gelmiş (duyulan geçmiş zaman) (8/2)
- Hattını itdün (görülen geçmiş zaman) (9/1)
- Çün sana geldi (görülen geçmiş zaman) (9/2)
- Ruh-sārundan oldu (görülen geçmiş zaman) 10/2)
- Söyledün (görülen geçmiş zaman) (12/1)
- Nāzil oldu (görülen geçmiş zaman) (12/2)
- Kim didün (görülen geçmiş zaman) (14/1)
- Senün oldu (görülen geçmiş zaman) (15/1)
- Küffār oldu (görülen geçmiş zaman) (26/2)
- İmamā söylerem (geniş zaman) (27/2)
- Kim ki işitdi (görülen geçmiş zaman) (32/1)
- 7
- Hoş geldün (görülen geçmiş zaman) (1/1)
- Cām-ı Cem oldu (görülen geçmiş zaman) (2/1)

Lāyık görmedüm (görülen geçmiş zamanın olumsuzu) (3/1)

Çün didüñ (görülen geçmiş zaman) (4/2)

Geldi yārum nāz ile şordı (görülen geçmiş zaman) (5/1)

Hoş geldüñ (görülen geçmiş zaman) (5/2)

8

Hakkı bilen bilür (geniş zaman) (1/1)

Ol oldu şehīd-i Kerbelā (görülen geçmiş zaman) (1/2)

Saña direm (şimdiki zaman) (2/1)

Geldi getürdi (görülen geçmiş zaman) (2/2)

Çıldı nazar (görülen geçmiş zaman) (4/1)

Ol ezeli ħabībi gör (emir kipi) (5/1)

Lamyezelī ħabībi sor (emir kipi) (5/1)

Çıl cānuñı aña feda (emir kipi) (5/2)

Sen şerābı içe gör (emir kipi) (6/2)

Şunarsa ol balı (dilek-şart kipi) (7/1)

İçme (emir kipi) (7/2)

Hata duru ħata (geniş zaman) (7/2)

Gerçi ki çekse cān bugün (dilek-şart kipi) (8/1)

Çekdi gamuñ (görülen geçmiş zaman) (9/1)

Cān ile kūşīş eyledi buldı çü ' ışk ile şafā (görülen geçmiş zaman) (9/1)

9

Göñül içinde buldılar (görülen geçmiş zaman) (2/2)

Gel iy Hāḡ (emir kipi) (4/1)

Vādiyi tayy it (emir kipi) (4/1)

İsterseñ iy dānā (dilek-şart kipi) (4/2)

Vücuduñ şehrini gez gör (emir kipi) (5/1)

Göñül tūrında cān geldi (görülen geçmiş zaman) (5/1)

Münācāt itdi (görülen geçmiş zaman) (5/2)

Hāḡ ile tecellī görđi (görülen geçmiş zaman) (5/2)

Kişi her neyi kim sevse (dilek-şart kipi) (6/1)

Müyesser olmadı (görülen geçmiş zamanın olumsuzu) (7/1)

10

Dil-pezīr ola (istek kipi) (1/1)

Emīr ola (istek kipi) (1/2)

Miṣāl bulunmaz (geniş zamanın olumsuzu) (3/1)

Bī-nazīr ola (istek kipi) (3/2)

Faḡīr ola (istek kipi) (4/2)

Esrār bulmuşam (duyulan geçmiş zaman) (5/1)

Şāhib-nazar gerek ki bu ḥāle ḥabir ola (istek kipi) (5/2)

Anuñ mu'îni āyet-i ola (istek kipi) (6/2)

Nesimî'nin Türkçe Divanında bulunan kip eklerinin tespit edilme amacı dil özelliklerini ortaya koymaktır. Şairin, Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçiş süreci olarak adlandırılan Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri ile divanını oluşturmuştur. Eklerden yola çıkarak dönemin oluşturduğu ses değişimleri, oluşum şekilleri gibi dil bilgisel özellikleri de incelemek mümkün olacaktır. Eklerin incelemesine geçmeden önce Eski Anadolu Türkçesine ait bazı bilgileri vermek yerinde olacaktır.

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılın başlarından 15. yüzyılın sonlarına kadar Kuzey ve Güney Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Ege adaları, Balkanlar, Kırım Hanlığı ve Kuzey Afrika'da oluşan yazı dilinin genel adı olarak bilinmektedir. Eski Anadolu Türkçesi Oğuz Türkçesinin ilkyazı dili olma özelliğine sahiptir. Orta Türkçesini son evresinin son dönemini ve Batı Türkçesi adı verilen Türkçenin ilk evresini oluşturması dolayısıyla bir geçiş dönemi özelliği taşımıştır. Tam olarak oturmuş bir yazı dili değildir. Eski Anadolu Türkçesi Oğuz Türkçesinin ilkyazı dili olması sebebiyle yazım, ses, yapı ve sözcük özellikleri bakımından farklılık gösteren bir dil özelliğine sahiptir. Bu dönemde yazılmış eserler incelendiğinde bu farkı görmek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesinin bu özelliğinin nedeni, Arap alfabesinin Oğuzca sözcüklerin yazımında ilk defa kullanılmış olmasıdır. Bu nedenle dönemin şairleri ve yazarları arasında neredeyse hepsinde farklı yazım şekilleri görülmüştür. Eserlerde bu belirgin bir şekilde görülmektedir. Yazım farklılıkları Türkçe sözcüklerde görülmekler beraber Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında aslına sadık kalındığı da tespit edilmiştir (Öztürk, 2017, s. 13-41).

Eski Anadolu Türkçesinde bulunan vokaller şunlardır: a, e, ı. i. o, ö, u, ü. Ayrıca bir de kapalı e'nin varlığı dilde görülmektedir.

Eski Türkçe'de görülen -g, -g kelime sonu ünsüzlerinin Eski Anadolu Türkçesinde, özellikle kendilerinden önceki dar ünsüzlerden sonra düşmesi ikincil ünlü uzunluklarına ortaya çıkarmıştır

Atlıg> atlū gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde ilk hecede görülen i/e ünlü değişmesi meselesinde -i tarafındadır. Türkiye Türkçesinde -e ile olan kimi kelimeler bu dönemde -i ile oluşturulur. -ben<bin, beş<biş, -de<de, -geç-<giç, -ver-<vir-, ye-<yi-, yedi<yidi gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu tam olmakla beraber düzlük yuvarlaklık uyumu tam gelişmemiştir.

Eski Anadolu Türkçesinde kelime başındaki tonsuz damak ünsüzü -k tonlularak -g sesine dönüşmüştür. Ancak art sıradan (kalın) ünlü taşıyan kelimelerde bu kural tam olarak görülmemiştir. Eski Türkçedeki kelime başı ve kelime ortası -b, -b seslerinin Eski Anadolu Türkçesinde -v sesine dönüşükleri görülmüştür. -eb>ev, -ber>ver gibi (Timurtaş, 2010, s. 332-363).

Görülen geçmiş zaman (-dı, -di, -du, -dü) iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmiştir. Örnek: Yapdım. Bu ek ünsüz uyumuna girmez ve tonsuz sesle başlar. -açdı (açtı) gibi. Duyulan geçmiş zaman (-mış, -miş) ise zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmiştir. Örnek: Vermişsin. Bu ek her zaman düz ünlü ile oluşturulur ve ünlü uyumuna dâhil olmaz. -yürümüş (yürümüş) gibi. Bununla birlikte geniş zaman (-ar, er, -ya, -ye), şimdiki zaman (-yayorur, -yeyorur, -ur, -ür), gelecek zaman (-yısar, -yiser, -yacak, -yecek) çekimleri de zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmıştır.

İstek kipi -kurtaram

Emir kipi -ol

Şart kipi -yapsa

Gereklilik kipi -yapdurasın

Çalışmada verilen örnekler incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesinin tüm ses özelliklerini gösterdiği görülebilir. Aktarılan cümlelerde Türkçe sözcüklerde bu dönem özelliklerinin olduğu belirlenmiştir.

‘ışk yolında öldiler, Geldi getürdi, Münacât itdi gibi örnekler görülen geçmiş zamanın ünsüz uyumuna girmediğini, düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığını göstermiştir.

Saňa direm. Şimdiki zamanın zamir kökenli şahıs ekleriyle yapıldığını gösteren örnektir.

Esrâr bulmuşam örneğinde duyulan geçmiş zamanın yazılışı gösterilmiştir. Kimi kaynaklarda -bulmuşvan olarak gösterilse de Nesimî Divanında yazılışı bu şekildedir.

Görüldüğü üzere Nemiî'nin Türkçe Divanında bulunan kip eklerinin Eski Anadolu Türkçesi dil dönemi ile uyumlu olduğu, şairin dil özelliklerine uyduğu apaçıktır.

3. SONUÇLAR

Nesimî ya da Seyyid Nesimî olarak bilinen şair, dönemin edebî dillerine hâkim ve o dillerde şiirler yazacak kadar güçlü bir kalemdir. Nesimî'nin Türkçeye verdiği önemden hareketle sade bir dil kullandığını söyleyebiliriz. Bu nedenle Nesimî'nin Türkçe Divanı ele alınmıştır. Şairin mensubu olduğu Hurufilik mezhebi gereği dinî öğelerin ön planda olduğu bir divan muhtevası taşımaktadır. Şairin Türkçe Divanında yer alan kelime grupları incelenmiştir. İncelenen kelime gruplarının sayıları ve ne sıklıkla kullanıldığına yer verilmiştir. Şair gazellerinde kelime gruplarının neredeyse tamamına yer vermiştir ancak kullanım sıklıkları değişkenlik göstermektedir. Türkçe Divanın terkipli metninden hareketle incelenen gazelerde daha çok isim ve sıfat tamlama gruplarının kullanıldığı, diğer kelime gruplarının ise az kullanıldığı veya hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Kelime gruplarının ardından incelenen gazelerde kip ekleri incelenmiştir. Kip eklerinin kullanım sıklığı belirtilmiş ve tablo şeklinde verilmiştir. Şairin görülen geçmiş zaman (di'li) sıklıkla kullandığı görülmüştür.

Kelime gruplarıyla ilgili incelen bölümde detaylı bir çalışma ortaya koymak istenmiştir. Kelime grupları üzerinde yapılan çalışma ile Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bilgiler de ortaya çıkarılmıştır. Kullanılan ekler incelendiğinde bu sonuca varılmıştır. Kullanılan kelime ve eklerin başka eserler incelendiğinde farklı sonuçlar vermesi de Türkçenin zenginliğini ortaya koymuştur.

3.1. Tablolar:

Çizelge 3.1. Kelime Gruplarının Dağılım Tablosu

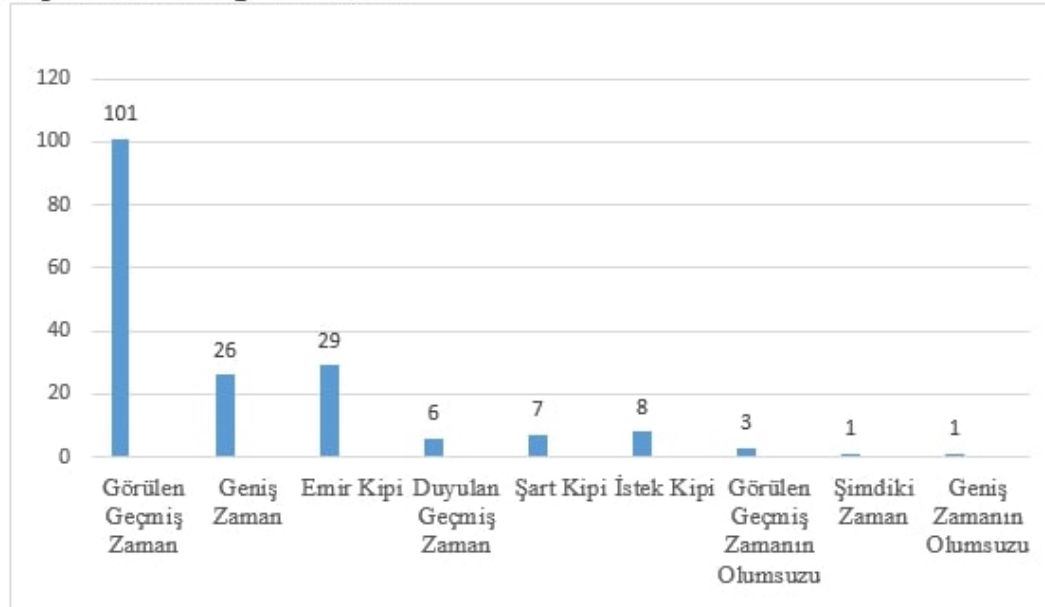
Kelime Gruplarının Dağılım Tablosu

İncelenen gazelerde bulunan kelime gruplarının sayısı tabloda verilmiştir.

Çizelge 3.1. Kip Eklerinin Dağılım Tablosu

Kip Eklerinin Dağılım Tablosu

Kip eklerinin bulunması, sayısının verilmesi ve dil özelliklerinin incelenmesinin ardından yukarıdaki tablo oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

- Altun, M. (2011). Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri “Türk Romanından Örneklerle”. İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Araslı, H. (1985). *İmâdüddin Nesîmî, Dîvân*. İlim Neşriyatı, Bakü.
- Ayan, H. (2002). Nesîmî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri Ve Türkçe Divanının Tenkidli Metni. Türk Dil Kurumu.
- Banguoğlu, T. (1986). Türkçenin Grameri. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bilgin, A. A. (2007). Nesîmî. *İslâm Ansiklopedisi*. TDV yayınları, İstanbul.
- Cihangir, M.F. (2013). Türkçede Kelime Grubu Oluşturmanın Esasları. Bağdat, Yüksek Lisans Tezi.
- Çağırın, Ö. (1992). Ahmed-i Dâî Tıbb-ı Nebevi İmla- Fonetik- Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin- İndeks ve Sözlük. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Eğitimi Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Delice, H. İ. (2021). Türk Dilinde Kiplik Ekleri. Öztürk, A. ve Yıldız H. (Ed). Türkolojinin Delikanlısı Seyyah Prof. Dr. İsmail Doğan Armağanı (s. 167-176). Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Dinçer Bahadır, Ş. & Karaca, İ. (2023). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları Hakkında Yapılmış Çalışmalar Üzerine Bibliyografya Denemesi, *International Journal of Filologia*(10), 63-88.
- Durmaz, C. (2008). Yünus Emre'nin Divanı'nda ve Risâlet'ün Nushiyye'de Kelime Grupları ve Söz Varlığı. Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, M. (2009). Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. TDK Yay, Ankara.
- Gündüz, E. (2010). *Divan Şairi Seyyid Nesîmî'nin Halk Şairi Kul Nesîmî Üzerindeki Etkileri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (12).
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nesimi-seyh-imaduddin-seyyid-nesimi>
<https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?3354>
- Karaağaç, G. (2009). Türkçenin Söz Dizimi. 2. Baskı. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karabey, T. (2010). Nesimi'nin Hayatı Ve Farsça Divanı. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (7).
- Karahan, L. (2016). Türkçede Söz Dizimi. (23. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Kayaokay, İ. (2017). *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. İstanbul, 193-216.
- Kayaokay, İ. (2017). *Klâsik Türk Şiirinde Bir Efsânevi Kahraman Olarak Seyyid Nesîmî*. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(19), 193-216.
- Kerimoğlu, C. (2006). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine I (Kelime Grupları)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 106-118.

- Koç, F. (2023). Necip Fazıl Kısakürek'in "Sakarya Türküsü" Adlı Şiirinde Geçen Kelime Gruplarının Morfolojik Açından İncelenmesi, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, 1-14.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Köksal, S. (2021). Âşık Paşa'nın Gârib-Nâme İsimli Mesnevisinde Kelime Grupları, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kulaksız, Ş. (2019). Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Muharrem, E. (1998). Türk Dil Bilgisi. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- Olgun, İ. (1998). Seyyit Nesîmî Üzerine Notlar. İstanbul.
- Öz Yaşa, C. (2024). Taşlıcalı Yahya Bey' İn Gülşen-İ Envâr Ve Şâh U Gedâ İsimli Eserlerinde Kelime Grupları, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Niğde.
- Özdemir, M. (2020). Seyyid Nesîmî Dîvânı'nın Kayda Değer Bir Nüshası ve Şairin Neşredilmemiş Türkçe Şiirleri. İstanbul.
- Özdemir, M. (2020). Seyyid Nesîmî Dîvânı'nın Kayda Değer Bir Nüshası ve Şairin Neşredilmemiş Türkçe Şiirleri.
- Özkan, M. (1995). Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Öztürk, E. (2017). Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Reisoğlu, R. U. (2019). *Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K 1168 Numaralı Şiir Mecmuası*. (1a-135b)(transkripsiyonlu metin-inceleme). (Master's thesis, Kırklareli Üniversitesi).
- Şenödeyici, Ö. (2013). Nesîmî'nin Mahlasları Problemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (68).
- Timurtaş, F.K. (2010). Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri. *Türkiyat Mecmuası*, 18:331-368.
- Türk, O. (2020). Sabri Esat Siyavuşgil'in Şiirlerinde Geçen Kelime Grupları Resimler Ve Biblolar Şiirinin Tahlili, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/24, 161-172.
- Türk, O. ve Koç, F. (2022). "Manzûme-i Ferâ'iz" de Geçen Birleşik Fiillerin Yapı Analizi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 77-90.
- Türk, O. ve Koç, F. (2022). Dîvânü Lügâti't-Türk'te Fiilden Fiil Yapan Eklerin Fonksiyonları Üzerine Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022/31, 314-329.
- Türk, O. ve Koç, F. (2021). Gözene Köyü Ağzında "Oyun, Mevsim, Yemek ve

- Gıda” İle İlgili Kültürel Unsurlara Ait Söz Varlığı, *International Journal of Filologia*, 4/6, 20-27.
- Türk, O. ve Koç, F. (2022). Kitâb-I Güzîde’de Geçen Din Ve İnançla İlgili Söz Varlığı Üzerine, *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, 1137-1148.
- Usluer, F. (2009). *Seyyid Nesîmî ve Mukaddimetü'l-Hakâyık'ı*. Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Ünver, M. (2009). *Nesimi ve Vahdet-İ Vücut*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15 (39), 537-552.
- Ünver, M. I. (2005). Uluslar Arası Seyyit Nesimi Sempozyumu 17-19 Haziran. Ankara. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 22(22), 247.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). Ses ve şekil bilgisi. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, K. (2013). XIV-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yavuz, K. (2019). XIV-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyisim : MEHMET VAKAR
Doğum Tarihi : 0000-00-00
Doğum Yeri : HİLVAN
Telefon : 0500 000 00 00
E-Posta : mgvakar@gmail.com